

Europska unija i zemlje zapadnog balkana

Tomić, Tomislav

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:637151>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-16**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

Tomislav Tomić

**EUROPSKA UNIJA
I
ZEMLJE ZAPADNOG BALKANA**

Diplomski rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

Diplomski rad

EUROPSKA UNIJA I ZEMLJE ZAPADNOG BALKANA

Ime i prezime studenta: Tomislav Tomić

JMBAG: 0303022195, izvanredni student

Studijski smjer: Marketinško upravljanje

Predmet: Gospodarstvo Europske Unije

Znanstveno područje: društvene znanosti

Znanstveno polje: ekonomija

Znanstvena grana: opća ekonomija, međunarodna ekonomija

Mentorica: Prof. Dr. Sc. Ines Kersan-Škabić

rujan, 2019

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Tomislav Tomić, kandidat za magistra poslovne ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 30.09.2019. godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Tomislav Tomić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Europska Unija i zemlje Zapadnog Balkana“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 30.09.2019.

Potpis _____

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ZEMLJE ZAPADNOG BALKANA	3
2.1. Odnosi između Europske ekonomske zajednice i SFRJ Jugoslavije, njen raspad i nastanak novih država	3
2.1.1. Crna Gora	8
2.1.2. <i>Srbija</i>	11
2.1.3. Kosovo	13
2.1.4. Bosna i Hercegovina	15
2.1.5. Sjeverna Makedonija	17
2.1.6. Albanija	19
3. POVIJESNI RAZVOJ ODNOSA EUROPSKE UNIJE I ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA	22
3.1. Proces stabilizacije i pridruživanja	24
3.2. Kriteriji iz Kopenhagena	26
3.3. Integracija zemalja zapadnog Balkana	28
3.3.1. Europska Unija i Crna Gora	29
3.3.2. Europska unija i Srbija	32
3.3.3. Europska Unija i Kosovo	35
3.3.4. Europska Unija i Bosna i Hercegovina	37
3.3.5. Europska unija i Sjeverna Makedonija	39
3.3.6. Europska Unija i Albanija	41
3.4. Berlinski procesi i summiti o EU	43
4. TRGOVINSKI I INVESTICIJSKI TIJEKOVI IZMEĐU EUROPE I ZAPADNOG BALKANA	47
4.1. Vanjska trgovina Europske Unije sa zemljama Zapadnog Balkana	47
4.2. Inozemna izravna ulaganja u zemlje zapadnog Balkana	51
4.3. Financijska pomoć Europske ekonomske zajednice zemljama Zapadnog Balkana u ratnim i poslijeratnim godinama	52
5. STRATEGIJA EUROPSKE UNIJE ZA ZAPADNI BALKAN	56
5.1. Ciljevi strategije i konačne reforme	58
5.2. Nastavak proširenja u razdoblju 2025-2030	61
6. ZAKLJUČAK	63
Literatura	65
Popis tablica i slika i grafikona	70
Popis tablica	70
Popis grafikona	70
Popis slika	70
Sadržaj	71
Summary	72

1. UVOD

Europska Unija trenutno ima 28 država članica. Najveće je integrirano tržište na svijetu koje broji više od 500 milijuna potrošača. Uskoro bi EU po prvi puta u svojoj povijesti trebao ostati bez jedne svoje članice nakon što je vlada Velike Britanije 29. ožujka 2017. godine nakon referenduma održanog par mjeseci ranije izglasala izlazak iz Europske Unije. Do sada je imala šest proširenja, a posljednje proširenje se dogodilo 1.srpnja 2013. godine kada je Hrvatska pristupila kao punopravna članica EU.

Politika širenja nalazi se u osnovi nastanka i razvoja EU-a, pa u bliskoj budućnosti možemo vjerovati da će se i druge zemlje integrirati u Uniju. Danas je politikom proširenja EU-a obuhvaćeno još sedam zemalja Europe. Osim Turske, šest zemalja koje teže integraciji u EU su i tzv. zemlje Zapadnog Balkana. Crna Gora, Srbija, Sjeverna Makedonija i Albanija imaju status država kandidata, dok su Bosna i Hercegovina i Kosovo države potencijalni kandidati.

Cilj diplomskog rada biti će prije svega prikazati put ovih zemalja od raspada SFRJ Jugoslavije i rata na ovim prostorima prema europskom putu, a kroz tablice i druge ekonomske pokazatelje pokušat ćemo dočarati slike o gospodarskoj situaciji u tim zemljama, te istaknuti glavne razloge njihova pridruživanja Uniji, kao i njihovu važnost za EU.

Rad se sastoji od šest poglavlja, a nakon uvoda u drugom poglavlju dataknut ćemo se odnosa između SFRJ Jugoslavije i Europske ekonomske zajednice, te reći nešto o raspadu te države i nastanku novih država. Opisat ćemo i svaku od zemalja Zapadnog Balkana kroz geografski položaj, broj stanovnika, te najvažnije makroekonomske pokazatelje i vanjskotrgovinsku razmjenu.

Treće poglavlje obuhvaća povijesni razvoj odnosa Europske Unije i zemalja Zapadnog Balkana. Definirat ćemo Proces stabilizacije i pridruživanje, reći nešto o kriterijima iz Kopenhagena, te razjasniti kroz koje su faze prošle i u kojim fazama se trenutno nalaze ove zemlje u procesu integiranja u Europsku Uniju. U diplomskom radu ćemo kroz podnoslav „Berlinski procesi i summiti o EU“ dotaknuti se posebni napora koje Unija ulaže kako bi integracija ovih zemlja u EU bila što skorija.

Četvrto poglavlje analizira kroz bližu prošlost i danas, trgovinske i investicijske tijekove između EU i Zapadnog Balkana.

Peto poglavlje definira Strategiju EU za Zapadni Balkan, daje pogled na bližu budućnost Unije i slijedeća proširenja koja joj predstoje.

Šesto poglavlje odnosi se na zaključak, odnosno rezime svega onoga o čemu je pisano u radu i istraživanju za potrebe njegova nastanka, a kojim se dobiva jasnija slika o cjelokupnoj temi.

U ovom diplomskom radu korištena je znanstvena literatura, različite metode analize i sinteze podataka iz te literature, internet stranica, kao i metode komparacije različitih podataka te statističke metode. Ostali podaci korišteni u ovom diplomskom radu navedeni su u popisu literature na kraju rada.

2. ZEMLJE ZAPADNOG BALKANA

Pojam „Zapadni Balkan“, danas se u europskim krugovima shvaća kao nestabilni prostor bivše Jugoslavije na kojem su vođeni ratni sukobi, uključujući i Albaniju.

„Ovaj se pojam počinje koristiti kao oznaka za prostor bivše Jugoslavije, plus Albanija, minus Slovenija (koja je rano pronašla pravi put prema europskim integracijama i postala najuspješnija tranzicijska država). Zasluge za nastanak pojma zapravo ima politika Europske unije prema tome prostoru, prvenstveno se misli na bivšu Jugoslaviju, nakon njena raspada 1991. godine. Izdvajanjem Slovenije iz ratova u bivšoj Jugoslaviji, teritorijalni obuhvat pojma je sužen, ali je istodobno proširenom Albanijom, posebno nakon nemira u Albaniji 1997. g. U političkom smislu, pojam „Zapadnog Balkana“ razrađuje se u koncept nakon 1997. g. Pojam je unijet i u službene dokumente Europske unije nakon osnivanja posebnog regionalnog povjerenstva Vijeća ministara Unije za Zapadni Balkan.“¹

Stoga, kada govorimo o zemljama zapadnog Balkana, dakle prije svega mislimo na Crnu Goru, Srbiju, Kosovo, Bosnu i Hercegovinu, Sjevernu Makedoniju i Albaniju. Neki izvori će u zemlje Zapadnog Balkana uvrstiti također Sloveniju i Hrvatsku, koje su punopravne članice Europske Unije od siječnja 2007 godine (Slovenija), tj. od srpnja 2013. godine (Hrvatska), ali one neće biti predmet ovog rada.

2.1. Odnosi između Europske ekonomske zajednice i SFRJ Jugoslavije, njen raspad i nastanak novih država

Sama ideja različitih europskih integracija ima svoju daleku prošlost od nekoliko stotina godina. „Prve ideje o europskom ujedinjenju pojavile su se još u četrnaestom stoljeću kada je P. Dubois u svojoj knjizi „De recuperatione terrae sanctae“ razrađivao plan europske federacije kojom treba upravljati vijeće mudrih, stručnih i odanih ljudi.“²

Na sličnim ideja nastale su 1950-ih godina prošlog stoljeća i druge različite europske integracije, kao npr. Europska zajednica za ugljen i čelik, Europska ekonomska zajednica i Europska zajednica za nuklearnu energiju.

¹ Kurečić P., Crljenko B., Republika Hrvatska: promjene geopolitičkog položaja u odnosu na „Zapadni Balkan“ od 1990-ih do ulaska u Europsku uniju, dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/701054.Promjene_geopolitikog_poloaja_RH_u_odnosu_na_Zapadni_Balkan.pdf (11.09.2019.)

² Kersan-Škabić I., Ekonomija Europske Unije, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2015., str. 47.

Bivša SFRJ Jugoslavija imala je također svoju povijest sa tim europskim zajednicama i organizacijama. Već 1961. godine, Jugoslavija je potpisala Dogovor o suradnji s Organizacijom za ekonomsku suradnju i razvoj (eng. Organisation for Economic Cooperation and Development ili OECD). Devet godina poslije postignut je i Institucionalni okvir za suradnju sa Europskom zajednicom. Potpisivanjem ovog trgovinskog sporazuma, nekadašnja Jugoslavija je dobila povlašten status od Europske ekonomske zajednice (EEZ), a suradnja se nastavila već sljedeće godine kada se Jugoslavija uključila u Europski program naučne i tehničke suradnje. Sredinom 80-ih godina prošlog stoljeća dogovoreni su i drugi trgovinski sporazumi poput tzv. „Deklaracije o reguliranju odnosa SFRJ Jugoslavije sa EEZ“, a tih godina Zajednica je odobrila da Europska investicijska banka odobri zajam Jugoslaviji u visini od oko 40 milijuna američkih dolara. Ipak, sve ekonomske reforme koje su u međuvremenu trebale započeti- nisu uspjele, jer politički faktori nisu bili spremni da jugoslavensku zajednicu pretvore u prularističko društvo utemeljeno na otvorenom tržištu i demokraciji. Krajem 80-ih godina prošlog stoljeća vlada je shvatila da se postojeći modeli moraju zamjeniti i da se moraju poštovati načela tržišne ekonomije. To je značilo da se moraju provoditi i makroekonomske politike temeljene na konvertabilnoj valuti, liberalizaciji cijena, uvozu robe i stranim ulaganjima, uspostavljanju deviznog tržišta, tržišta kapitala i radne snage. Tako se prvi put krenulo prebližavanju matici europske ekonomske integracije.³

Europska ekonomska zajednica je bila najvažniji trgovinski partner Jugoslavije već netom prije njena raspada. Da je Europska ekonomska zajednica postala jedan od najvažnijih partnera Jugoslavije, potvrđuju i postojeći česti kontakti na razini Ministarstva vanjskih poslova, od izbijanja kriza i u vezi s krizom u Zaljevu. Proces konzultacija i razmjene mišljenja između Pokreta nesvrstanih zemalja (s Jugoslavijom u svojstvu predsjedavajućeg) i Europske zajednice praktički je bez presedana u odnosima između Pokreta nesvrstanih i Europske zajednice.⁴

Značajna izmijena u odnosima Jugoslavije i Europske ekonomske zajednice uslijedila je tijekom 1981. godine, odnosno nakon pristupanja susjedne Grčke Zajednici. Tako je 1982. godine između SFR Jugoslavije i EEZ bio zaključen i dodatni protokol, koji je bio vezan za ulazak Grčke u Zajednicu. Također, 1982. godine tadašnja je Jugoslavija od

³ Božinović D., Uzajamna tranzicija NATO-EU jugoistok Europe, Topical, Zagreb, 2010.

⁴ Božinović D., Uzajamna tranzicija NATO-EU jugoistok Europe, Topical, Zagreb, 2010.

EEZ dobila kredit (tj. od Europske investicijske banke) od približno 72 milijuna dolara za prometnu infrastrukturu i elektro-energetski sistem.⁵

Suradnja je nastavljena i u godina koje su slijedile, a u istom razdoblju održano je i nekoliko sastanaka predstavnika Skupštine SFR Jugoslavije i Europskog parlamenta u Strasbourgu, u Francuskoj.

Nakon okončanja hladnog rata, SFR Jugoslavija je 1990. godine potpisala i PHARE program, koji je podrazumijevao značajnu financijsku potporu u predstojećoj tranziciji i teškim socijalnim i ekonomskim reformama. No, zbog početka oružanih sukoba u Sloveniji, a potom u Hrvatskoj, 25. studenog 1991. godine otkazani su svi sporazumi o suradnji između EEZ i SFR Jugoslavije. Poslije transformacije Europske zajednice u Europsku uniju, a nakon Ugovora iz Maastrichta 1993. godine, države nastale na tlu bivše Jugoslavije nisu imale značajniju suradnju s ovom organizacijom. Europska unija se tijekom oružanih sukoba na postjugoslovenskom području više puta prilično neuspješno angažirala u rješavanju kriza u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, što je ipak prevladano tek značajnom balkanskom diplomatskom inicijativom Sjedinjenih Američkih Država. Također, Europska unija je tek nakon okončanja sukoba, tijekom 1996. godine definirala regionalni pristup prema državama Zapadnog Balkana, a od 1999. godine i Proces stabilizacije i pridruživanja.⁶

U vrijeme održavanja završnog sastanka Europskog vijeća u Luksemburgu (25. lipnja 1991.), Slovenija i Hrvatska su već bile izjasnile svoju želju za neovisnost. U to vrijeme donesena je odluka da se u SFRJ pošalje Trojka EZ-a, na čelu sa ministrima valjskih poslova zemalja koje su predsjedavale EZ-om. Istovremeno su počeli i sukobi između Teritorijalne obrane Slovenije i JNA, pa je ministarska Trojka početkom srpnja 1991. godine na Brijunima održala zajednički sastanak s tadašnjim predsjedništvom SFRJ. Plod toga jest i prvi zajednički akt donesen između EZ-a i najvažnijih političkih čimbenika bivše Jugoslavije- Zajednička deklaracija o mirnom rješavanju jugoslavenske krize.⁷

„S obzirom na konfuznu situaciju u jugoslavenskom rukovodstvu, pojačano oružanim sukobima na području Slovenije i Hrvatske te izostanak vizije u Europskoj zajednici o

⁵ Đukanović D., SFR Jugoslavija i Evropska ekonomska zajednica:od uspješne suradnje i potencijalnog članstva do suspenzije svih sporazuma, dostupno na: http://yuhistorija.com/serbian/medj_politika_txt00c1.html (11.09.2019.)

⁶ Đukanović D., SFR Jugoslavija i Evropska ekonomska zajednica:od uspješne suradnje i potencijalnog članstva do suspenzije svih sporazuma, dostupno na: http://yuhistorija.com/serbian/medj_politika_txt00c1.html (11.09.2019.)

⁷ Božinović D., Uzajamna tranzicija NATO-EU jugoistok Europe, Topical, Zagreb, 2010.

konačnom rješenju jugoslavenskog problema, Brijunska je deklaracija u tome smislu ostala u načelnim okvirima. Primjerice, u njoj je istaknuto da „narodi Jugoslavije jedini mogu odlučiti o vlastitoj budućnosti“, što je otvorilo mogućnost svakoj strani da tu odredbu tumači na način koji odgovara pojedinačnom razumjevanju toga prava. Stoga je, oko dugoročnog rješenja problema, u deklaraciji naznačeno da razvoj situacije u Jugoslaviji „nalaže pažljivo nadgledanje i pregovore između različitih strana“.⁸

Ovom deklaracijom raspoređeno je 300 promatrača i isto toliko pomoćnog osoblja, kao dio Promatračke misije EZ-a u SFRJ. Pa ipak, nakon sastanka na Brijunima došlo je do otvorene eskalacije neprijateljstva u ostatku države i to je bio znak da SFRJ (onako kako je Ustavom definirana) više ne može postojati. Čelništvo EZ-a tako je ovu deklaraciju proglasilo kao neuspjeh mirovne misije EZ, što je značilo da je potrebno naći nova ustavnopravna rješenja i istovremeno spriječiti oružane sukobe koji su nakon Brijunskog sastanka značajno eskalirali, prije svega u Hrvatskoj. Kako je Europa od 1945. godine živjela u dugom razdoblju bez oružanih sukoba, donekle se može opravdati i njezino nesnalaženje u jugoslavenskoj krizi. Sljedeći korak EZ bio je ustanoviti i ovlastiti Mirovnu konferenciju za Jugoslaviju. Ona je započela s radom 7. rujna, a svaki mogući napredak u radu bio je onemogućen zbog stalnog nepoštivanja sporazuma o prekidu vatre. Iste godine 18. listopada održana je i plenarna sjednica Mirovne konferencije, kada je njezin predsjednik Lord Carrington dao svoj plan ustavne regionalizacije jugoslavenske federacije. To je bilo kompromisno rješenje između različitih viđenja i interesa republičkih administracija, a postalo je jasno da EZ više ne vidi mogućnost opstanka jugoslavenske federacije. S jedne strane ratnim sukobima Milošević i JNA željeli su obeshrabriti i onemogućiti međunarodno priznavanje republika, a s druge strane EZ nije željela da se Srednjoj i Istočnoj Europi pošalje poruka da se uporabom sile može nešto postići. Miloševićeva vlada je od samoga početka bila jedina koja se suprostavila Carringtonovu planu, dok je miran raspad mogao se dogoditi samo prema ustavnim rješenjima o ravnopravnosti svih republika. Milošević je zapravo Srbiju vidio kao jedinog legitimnog nasljednika SFRJ, pa je i Mirovna konferencija možemo reći doživjela svoj neuspjeh.

„Vijeće sigurnosti UN-a je u povodu krize u bivšoj Jugoslaviji u rujnu 1991. godine uvelo embargo na oružje, čime je praktički počeo aktivni angažman UN-a u jugoslavenskoj krizi. Do uključenja UN-a dobrim je dijelom došlo zbog aktivne uloge Austrije koja je od

⁸ Božinović D., Uzajamna tranzicija NATO-EU jugoistok Europe, Topical, Zagreb, 2010., str. 93.

1. siječnja 1991. do 31. prosinca 1992. bila članica Vijeća sigurnosti. Tadašnji Stalni predstavnik Austrije u UN-u zatražio je neformalne konzultacije Vijeća sigurnosti, s obzirom na pogoršanje situacije u Jugoslaviji i rastuću zabrinutosti u regiji.“⁹

To je značilo i aktivno uključenje UNPROFORA u oružane sukobe čime je oko petanest tisuća pripadnika UN-a razmješteno na područja vojnih sukoba. On ipak nije ispunio svoju zadaću, prije svega zaštite stanovništva na tim područjima, što je posebno vidljivo kroz slučaj opsade Srebrenice i najtežih oblika zlostavljanja i masakra civilnog stanovništva. I NATO se uključio u sukobe u bivšoj Jugoslaviji u veljači 1992. godine, a njegovo uplitanje pojačalo je unutarnje podjele i konfuziju. Za razliku od drugih međunarodnih institucija možemo reći da je on odigrao važnu ulogu u istom vremenu, prije svega napadima na položaje bosanskih Srba u Bosni i Hercegovini, a 1999. godine i zračnim napadima na Srbiju kao odgovor međunarodnih snaga na rat na Kosovu. Zapravo, poslije izbijanja ratova na Balkanu mnogim istočnoeuropskim državama prioritet je postao pridruživanje u EU-u i NATO-u, tj. utočište od eventualnog vraćanja u komunizam. U slučaju Hrvatske i BiH, perspektiva članstva u EU-u svojevrsno je dala i legitimitet ratu za samostalnost. Nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma (1995.) sukobi na Balkanu nisu prestali. Zapravo, ovim sporazumom između bošnjačke, hrvatske i srpske delegacije na čelu sa tadašnjim predsjednicima novonastalih država definiran je prije svega mirovni sporazum za BiH. Podržana je teritorijalna cjelovitost i suverenost Bosne i Hercegovine, a Federacija i Republika Srpska su geopolitički određeni kao dva glavna entiteta u BiH. Ovaj sporazum je osim općeg teksta sadržavao i različite anekse vezane za vojna, politička i druga društvena pitanja. Međutim, već četiri godine poslije, kriza na Kosovo i makedonska kriza 2001. godine utjecale su na politiku Europske Unije. Mnoge članice EU istovremeno su bile i članice NATO-a kada se odlučivalo o bombardiranju Srbije, a uz kosovsku krizu-političke krize u Albaniji, Bugarskoj i Rumunjskoj predstavljale su stalnu prijetnju stabilnosti u Jugoistočnoj Europi.

U ljeto 1999. godine Europska Unija je ponudila okvir za gospodarsku i političku suradnju između EU i država Jugoistočne Europe, tkzv. Pakt o stabilnosti za Jugoistočnu Europu. Cilj dokumenta bila je stabilizacija i obnova jugoistočne Europe

⁹ Božinović D., Uzajamna tranzicija NATO-EU jugoistok Europe, Topical, Zagreb, 2010., str. 108.-109.

približavanjem država regije međunarodnim organizacijama i euro-atlantskim integracijama te učvršćivanjem regionalne suradnje.¹⁰

Pakt o stabilnosti za Jugoistočnu Europu je bio preteča Vijeća za regionalnu suradnju (RCC). RCC je osnovan u veljači 2008. godine i predstavlja novi okvir za suradnju na području jugoistočne Europe koji uključuje zemlje regije, Europsku uniju i druge međunarodne partnere. „Njegov cilj je da regionalni partneri preuzmu vlasništvo nad stvaranjem okvira i ojačaju regionalnu suradnju te da podrži proces europskih integracija u regiji. Rad Vijeća za regionalnu suradnju usredotočen je na šest prioriteta područja: gospodarski i socijalni razvoj, energija i infrastruktura, pravosuđe i unutarnji poslovi, sigurnost, razvoj ljudskih kapaciteta i parlamentarna suradnja.“¹¹

Konačno, raspadom SFR Jugoslavije na području jugoistočne Europe nastalo je sedam novih država, a možemo zaključiti da je vrijeme njihovog nastanka obilježeno ratnim sukobima, velikim gubitcima ljudskih života, materijalnim štetama i najvećim valom izbjeglica na europskom tlu nakon Drugog svjetskog rata. Danas su te zemlje neovisna demokratska društva koja svoju budućnost vide upravo u Europskoj Uniji.

2.1.1. Crna Gora

Crna Gora je država u jugoistočnoj Europi; graniči sa Hrvatskom na jugozapadu, Bosnom i Hercegovinom na zapadu i sjeverozapadu, Srbijom na sjeveroistoku, Kosovom na istoku i Albanijom na jugoistoku. Površinom obuhvaća 13 812 km². Glavni grad je Podgorica. Osim Podgorice, u veće gradove ubrajamo i Nikšić. Prijestolnica se nalazi u Cetinju. Kroz svoju povijest bila je dio sve tri Jugoslavije, a 2006. godine proglasila je svoju neovisnost. Sastoji se od pet prirodno-geografskih cjelina: Stare Crne Gore, Brda, Škriljavoga gorja, Središnjega nizinskog prostora i Crnogorskog primorja.

Prema popisu državnog zavoda za statistiku iz 2011. godine, u Crnoj Gori živi oko 0,62 milijuna stanovnika. Iz istog popisa stanovništva, u odnosu na nacionalnu, odnosno etničku pripadnost, Crnogorci čine 44,98%, Srbi 28,73 %, Bošnjaci 8,65%, Albanci 4,9%.

¹⁰ Europski pokret Hrvatska, dostupno na: <https://www.europe.hr/hrvatska-i-eu-2/kronologija-odnosa-eu-rh/> (12.09.2019)

¹¹ Direkcija za europske integracije, dostupno na: <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=5742&langTag=hr-HR> (19.09.2019)

Sukladno tome i najzastupljenija vjeroispovijest je pravoslavna (72%), oko 19% pripradnika je islamske vjeroispovijesti, a katolika je oko 3%. Ekonomski je aktivno oko 270 000 stanovnika, dok je nezaposlenost u 2018. godini bila 17,8 %. U strukturi BDP-a, usluge čine 70,5%, industrija 21,2%, poljoprivreda 8,3%.¹²

Niz ekonomskih reformi u Crnoj Gori je započelo zapravo primanjem u članstvo Svjetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda (2007) i četiri godine poslije u Svjetsku trgovinsku organizaciju.

Crna Gora je sve prepoznatljivija i kao turistička destinacija. Vodeći partneri u izvozu su Srbija sa 17,8%, Bosna i Hercegovina sa 12,7% i Mađarska, te Hong Kong sa 8,5%. Pretežno se izvoze proizvodi svrstani po materijalu, sirove materije, goriva, mineralna goriva i maziva, strojevi i transportni uređaji, hrana i žive životinje, piće i duhan, te kemijski proizvodi. Najviše robe se uvozi iz Srbije (21,5%), Kine (9,6%) i Njemačke (8,5%). Uvoze se uglavnom strojevi i transportni uređaji, hrana i žive životinje, proizvodi svrstani po materijalu, razni gotovi proizvodi, kemijski proizvodi, mineralna goriva i maziva, piće i duhan.¹³ Ukupni javni dug Crne Gore, na dan 31.12.2018. godine, iznosio je 3.268,56 milijuna eura ili 70,99% procijenjenog BDP-a.¹⁴

Danas je Crna Gora članica sljedećih međunarodnih gospodarskih organizacija: Svjetska trgovinska organizacija (WTO), Međunarodni monetarni fond (IMF), Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Međunarodna banka za obnovu i razvoj (IBRD), Organizacija za hranu i poljoprivredu Ujedinjenih nacija (FAO), Ugovor o slobodnoj trgovini (CEFTA).

¹² Hrvatska enciklopedija, www.enciklopedija.hr.

¹³ Gospodarska diplomacija, <http://gd.mvep.hr/>

¹⁴ Državni dug, Ministarstvo financija, www.mif.gov.me.

Tablica 1. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Crnu Goru i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
BDP (milijuni EUR)	3 422	3 654	3 954	4 387	4 619
BDP po stanovniku (EUR)	5 561	5 873	6 354	6 908	7 421
Realni rast BDP-a (%)	1,8	3,4	2,9	4,7	4,9
Inflacija (%)	-0,3	1,4	0,9	2,4	1,6
Nezaposlenost (%)	14,9	17,2	21,1	22,1	17,8
Izravna str. ulaganja (milijuni EUR)	619	619	372	474	328
Javni dug (% BDP-a)	59,9	66,2	64,4	66,3	70,9 f
IZVOZ (u milijardama eura)	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
UVOZ (u milijardama eura)	1,8	1,8	2,1	2,3	2,6
UKUPNO (VANJSKA TRGOVINA)	2,1	2,1	2,4	2,7	3,0
VANJSKO-TRGOVINSKA BILANCA	-1,5	-1,5	-1,8	-1,9	-2,2

Izvor: Izrada autora, Gospodarska Diplomacija, Crna Gora ¹⁵

Kao što je vidljivo iz tablice 1., BDP u Crnoj Gori iz godinu u godinu stalno raste, a slijedom toga povećava se i BDP po stanovniku koji je od 2014. godine do 2018. godine narastao za 1197 eura. Stopa inflacije je niska. Nezaposlenost je zadnjih godina konstantno rasla, da bi u 2018. godini smanjila se za više od 4 postotna boda. Izravna strana ulaganja su znatno veća bila 2014.godine u odnosu na 2018.godinu.

Javni dug Crne Gore u 2014. godini iznosio je 59,9% BDP-a, a u 2017. godini on je narastao na rekordni 66,3% BDP-a.¹⁶

Izvoz robe od 2014.godine u naredne četiri godine kretao se između 0,3 i 0,4 milijarde eura, a uvoz stalno raste i u 2018.godini iznosio je 2,6 milijardi eura.

Vanjska trgovina u promatranom razdoblju bila je najveća 2018. godine kada je iznosila 3 milijarde eura ukupne razmjene robe. Kako je izvoz u 2018. godini bio isti kao i godinu dana ranije, a uvoz robe se u istom razdoblju povećao za 300 milijuna eura, vanjsko-trgovinska bilanca je u promatranom razdoblju upravo 2018. godine imala najveći negativni razmjer (-2,2 milijardi eura).

f- forecast, eng. [prognozirani iznos]

¹⁵ Gospodarska Diplomacija, Crna Gora, dostupno na: <http://gd.mvep.hr/hr/strana-trzista/crna-gora,11.html#p> (11.09.2019.)

¹⁶ EKONOMSKI POKAZATELJI U BIH I REGIONU 2014 – 2018., dostupno na: <http://www.cpu.org.ba/media/36138/Ekonomski-pokazatelji.pdf> (16.09.2019.)

2.1.2. Srbija

Srbija je država u središnjoj i jugoistočnoj Europi. Na sjeveru graniči s Mađarskom, na zapadu sa Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom. Na jugozapadu ima granicu sa Crnom Gorom, na istoku sa Rumunjskom i Bugarskom, a na jugu s Makedonijom i Kosovom. Površinom obuhvaća 77 474 km². Glavni grad Srbije je Beograd; on je znanstveno, političko i gospodarsko središte Republike Srbije. Ostali veći gradovi su Novi Sad u Vojvodini, te Niš, Kragujevac i Subotica. Srbija se sastoji od Peripanonske Srbije, Karpatsko-balkansko-radopske Srbije i Dinarske Srbije.

Prema posljednjem popisu stanovništva provedenom u listopadu 2011. godine, u Srbiji živi nešto manje od 7,2 milijuna stanovnika, od čega gotovo 2 milijuna živi u Vojvodini. Prema nacionalnoj pripadnosti Srbi čine 83,32 % ukupnog broja stanovništva, slijede Mađari s 3,53 %, te Romi i Bošnjaci kojih ima nešto više od 2%. Najzastupljenija religija je pravoslavlje, dok katolika ima nešto manje od 5% ukupnog broja stanovnika. Islam je zastupljen u nešto više od 3%.

Ekonomski je aktivno više od 41% stanovništva, a stopa nezaposlenosti je u 2018.godini iznosila 11,5%. U strukturi BDP-a za 2017.godinu, usluge su činile 49,1%, industrija 41,13%, a poljoprivreda 9,8%.¹⁷

Kroz 1990-e godine srbijansko gospodarstvo je prolazilo kroz tešku ekonomsku krizu, nakon čega se početkom novog tisućljeća privatizacijom i modernizacijom ponovno postupno razvija. Već u prvih pet godina novoga tisućljeća zabilježen je rast BDP-a od 5,5 % godišnje. Srbija danas najviše izvozi u Italiju (14,6%), Njemačku (13,1%) i Bosnu i Hercegovinu (8,3%), a najvažniji partneri u uvozu su Njemačka (12,9%), Italija (10,4%), te Kina (8,4%). Uglavnom se izvoze automobili, željezo i čelik, gume, odjeća, pšenica, voće i povrće, neželjezni metali, električni aparati, metalni proizvodi, oružje i streljiva. U uvozu uglavnom prednjače strojevi i transportna oprema, gotovo, proizvodna dobra, kemikalije, hrana i žive životinje, sirovine i dr.¹⁸

Danas, Srbija je članica sljedećih međunarodnih gospodarskih organizacija: IMF, EBRD, FAO, WTO (vode se pregovori o članstvu).

¹⁷ Hrvatska enciklopedija, www.enciklopedija.hr.

¹⁸ Gospodarska diplomacija, <http://gd.mvep.hr/>

Tablica 2. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Srbiju i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
BDP, tekuće cijene (milijarde EUR)	33,3	32,9	34,1	36,8	42,9
BDP po stanovniku (EUR)	4 672	4 634	4 904	5 226	6 129
Realni rast BDP-a (%)	-1,8	0,7	2,8	1,9	4,2
Inflacija (%)	1,7	1,5	1,6	3,0	2,0
Nezaposlenost (%)	19,0	17,9	15,3	13,5	11,5
Izravna str. ulaganja (milijarde EUR)	1,6	1,9	2,1	3,2	1,6
Javni dug (% BDP-a)	64,2	68,8	67,8	62,3	59,8 f
IZVOZ (u milijardama eura)	-	11,5	12,7	14,4	16,3
UVOZ (u milijardama eura)	-	14,4	15,2	17,6	21,9
UKUPNO (VANJSKA TRGOVINA)	-	25,9	27,9	32,0	38,2
VANJSKO-TRGOVINSKA BILANCA	-	-2,9	-2,5	-3,2	-5,6

Izvor: Izrada autora, Gospodarska Diplomacija, Srbija ¹⁹

Srbija je od 2014. godine do zaključno sa 2018.godinom zabilježila povećanje BDP-a za gotovo 10 milijardi eura.

I BDP po stanovniku je rastao uglavnom, pa je u 2018. godini bio za 1457 eura veći u odnosu na četiri godine ranije. Stopa inflacije je približno ista kao i 2014.godine, dok nezaposlenost konstanto pada i u odnosu na 2014.godinu kada je iznosila 19%, u 2018.godini smanjila se na 11,5%.

Tako možemo reći da Srbija ima najmanju stopu nezaposlenosti u odnosu na druge zemlje u regiji. Izravna strana ulaganja su od 2014.godine rasla iz godinu u godinu, da bi u 2018.godini drastično se smanjila.

Javni dug Srbije je u 2014. godini iznosio 64,2% BDP-a, a u 2017. godini je bio 62,3% BDP-a.²⁰

Uvoz i izvoz robe kroz prosmatrano razdoblje bilježe značajan rast. Izvoz je u 2018.godini narastao za 1,9 milijardi eura, dok je uvoz u istom razdoblju bio veći za 4,3 milijarde eura.

¹⁹Gospodarska Diplomacija, Srbija, dostupno na: <http://gd.mvep.hr/hr/strana-trzista/srbija,43.html#p> (11.09.2019)

²⁰ EKONOMSKI POKAZATELJI U BIH I REGIONU 2014 – 2018., dostupno na: <http://www.cpu.org.ba/media/36138/Ekonomski-pokazatelji.pdf> (16.09.2019.)

Vanjska trgovina robom najveća je bila u 2018. godini kada je iznosila 38,2 milijarde eura ukupne razmjene robe. Vanjsko-trgovinska bilanca je u promatranom razdoblju također 2018. godine imala najveći negativni razmjer (-5,6 milijardi eura).

2.1.3. Kosovo

Kosovo je najmanja država jugoistočne Europe. Površinom obuhvaća 10 887 km². Graniči sa Srbijom na sjeveru i istoku, Sjevernom Makedonijom na jugu, Crnom Gorom na zapadu i Albanijom na jugozapadu. Glavni grad je Priština. Ostali veći gradovi su Prizren, Gnjilane i Peć. Odvojeno niskim podbrđem Drenice, Kosovo se dijeli na dvije velike kotline: Metohijska na zapadu i Kosovska na sjeverozapadu i istoku.

Prema rezultatima službenog popisa iz 2011. godine, na Kosovu živi nešto više od 1,8 milijuna stanovnika. Najveći postotak čine Albanci sa 92,9%, a oko 1,5% su Srbi i Bošnjaci (popis nije proveden u tri većinske srpske općine- Zubin Potok, Zvečan i Leposavić). Muslimani su najzastupljeniji sa 95,6%, rimokatolika ima oko 2,2%, a pravoslavaca oko 1,5%. Više od pola milijuna stanovnika ekonomski je aktivno, a nezaposlenost se u 2017. godini iznosila 34,8%. Možda i najveći problem kojem je Kosovo podložan su rizici vezani za političko ekonomska pitanja sa Srbijom koja Kosovu ne priznaje državnost. Udjel siromašnog stanovništva je 17,6% (2015.)

U strukturi BDP-a uslužni sektor ima primat (64,5%), sekundarni sektor je industrijski (22,6%), a zapaženu ulogu ima i poljoprivreda sa udelom od 12,9%.²¹

Kosovo uglavnom izvozi rudu i metale, proizvode od metala, kožu, strojeve, aparate, pripremljene prehrambene proizvode, piće i duhan, biljne proizvode, tekstil i odjeću; a vodeći partneri su mu Albanija (24,2%), Sjeverna Makedonija (17,3%) i Njemačka (8,8%). Glavninu uvoza čine prehrambene namirnice, živa stoka, drvo, nafta, kemikalije, minerali, tekstil, kamen, keramika i stakleni proizvodi, te električna oprema. Danas Kosovo najviše uvozi iz Sj.Makedonije (34,1%), Turske (12%), Njemačke (9,4%), Albanije (7,4%) i Slovenije- nešto manje od 7%.²²

Kosovo je danas članica sljedećih međunarodnih gospodarskih organizacija: IMF, EBRD, IBRD, Udruženje za međunarodni razvoj (IDA), Međunarodna financijska

²¹ Hrvatska enciklopedija, www.enciklopedija.hr.

²² Gospodarska diplomacija, <http://gd.mvep.hr/>

korporacija (IFC), Multilateralna agencija za garanciju investicija (MIGA), ICSD, Europska investicijska banka(EIB), CEFTA.

Tablica 3. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Kosovo i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
BDP, tekuće cijene (milijarde EUR)	5,5	5,7	5,9	6,4	6,3
BDP po stanovniku (EUR)	3 045	3 126	3 339	3 432	3 727
Realni rast BDP-a (%)	2,5	4,1	3,4	3,5	4
Inflacija (%)	0,3	1,8	0,3	1,4	0,8
Nezaposlenost (%)	30,0	35,3	34,6	34,8	-
Izravna str. ulaganja (milijarde USD)	0,2	0,3	0,2	0,3	0,2
Javni dug (% BDP-a)	10,4	12,7	14,1	15,8	16,6 f*
IZVOZ (u milijardama eura)	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
UVOZ (u milijardama eura)	2,5	2,6	2,8	3,0	3,3
UKUPNO (VANJSKA TRGOVINA)	2,8	2,9	3,1	3,4	3,7
VANJSKO-TRGOVINSKA BILANCA	-2,2	-2,3	-2,5	-2,6	-2,9

Izvor: Izrada autora, Gospodarska Diplomacija, Kosovo ²³

Na Kosovu je od 2014. godine do 2017. godine zabilježen rast BDP-a od 0,9 milijardi eura, a u 2018. godine on je bio za 0,1 milijardu eura manji nego godinu dana prije. BDP po stanovniku je ipak za 682 eura povećan u odnosu na 2014.godinu. Stopa inflacije bila je promjenjiva, kao i nezaposlenost koja je na Kosovu najveća u odnosu na druge zemlje u regiji. Izravna strana ulaganja između 2014. godine i 2018. godine kretala su se između 0,2 i 0,3 milijarde USD.

Javni dug je rastao svake godine. U 2014. godini iznosio je 10,4% BDP-a da bi u 2017. godini narastao na 15,8% BDP-a.²⁴

Izvoz robe se u istom vremenu kretao između 0,3 i 0,4 milijarde eura, dok je uvoz bilježio nešto značajniji rast i u 2018.godini iznosio je 3,3 milijarde eura. Sukladno tome i vanjskotrgovinska razmjena je rasla, a u 2018. godini bila najviša kada je iznosila 3,7 milijardi eura ukupne razmjene robe. Vanjsko-trgovinska bilanca je u promatranom razdoblju također 2018. godine imala najveći negativni razmjer (-2,9 milijardi eura).

²³ Gospodarska Diplomacija, Kosovo, dostupno na: <http://gd.mvep.hr/hr/strana-trzista/kosovo,26.html#p> (11.09.2019)

²⁴ EKONOMSKI POKAZATELJI U BIH I REGIONU 2014 – 2018., dostupno na: <http://www.cpu.org.ba/media/36138/Ekonomski-pokazatelji.pdf> (16.09.2019.)

2.1.4. Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina je smještena u središnjem dijelu Balkanskog poluotoka. Graniči sa Hrvatskom na zapadu i jugu, te Srbijom na istoku i Crnom Gorom na jugoistoku. Površina Bosne i Hercegovine iznosi 51 209 km².

Sastoji se od dva entiteta, Federacija Bosne i Hercegovine, koja raspolaže sa 51% površine Bosne i Hercegovine, i Republika Srpska koja čini 49% ukupnog teritorija, te distrikta Brčko. Dijeli se na peripanonsku Bosnu, središnji planinski prostor, te nisku Hercegovinu.

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2013. godine Bosna i Hercegovina ima nešto više od 3,5 milijuna stanovnika, a glavni i ujedno najveći grad je Sarajevo. Oko 63% stanovništva živi u Federaciji BiH, a nešto manje od 35% u Republici Srpskoj. Ostali veći gradovi su Banja Luka, Tuzla, Zenica i Mostar. Etnički sastav čine Bošnjaci kao najmnogoljudniji narod s oko 50,1%. Danas u Bosni i Hercegovini Srba ima nešto više od milion i čine oko 30,8%. Hrvati kao treći konstitutivni narod čine oko 14,5%.²⁵

Otpribliže u istim omjerima raspoređen je i vjerski sastav Bosne i Hercegovine, u korist islama u odnosu na pravoslavnu i katoličku vjeru. Prema podacima državne Agencije za rad i zapošljavanje nezaposlenost je i dalje velika, ali su uočena određena poboljšanja na tržištu rada. Ona je tako 2016. godine iznosila 25,4%, dok je u 2018. godini smanjena na 18,4%. Nažalost i zaposlenost je još uvijek dosta niska, čak i u odnosu na zapadni Balkan. U strukturi BDP-a, usluge zauzimaju primat sa 65,4%, slijedi industrija sa 26,8% i poljoprivreda sa 7,8%.

Rat je označio i potpuni raspad gospodarstva u Bosni i Hercegovini, pa je prije rata vrijednost državne imovine u gospodarstvu opala sa 30 milijardi USD na vrijednost manju od 6 milijardi USD. I društveni proizvod smanjio se već u prve dvije godine rata za gotovo 6,5 milijardi USD, a povećao se tek 1997. godine za 3,2 milijarde USD.

U ratu je Bosna i Hercegovina (uz Albaniju i Moldaviju) postala i jedna od najsiromašnijih zemalja Europe, dok je inflacija u tim ratnim godinama dostigla stopu rasta od 600 000%. Ona je stavljena pod nadzor tek 1997. godine. Danas Bosna i Hercegovina najviše izvozno surađuje sa Njemačkom (14,3%) , Hrvatskom (12,4%), Italijom (11,1%) i Srbijom (10,8%). Najznačajniji izvozni proizvodi su: metali i njihovi

²⁵ Hrvatska enciklopedija, www.enciklopedija.hr.

proizvodi, tekstilna vlakna, tkanine, odjeća, obuća i tepisi, mineralna goriva i el.energija, namještaj, posteljine i madraci, strojevi, aparati, tehnički uređaji i dr.²⁶

U uvozu prevladavaju mineralna goriva i el.energija, metali i njihovi proizvodi, strojevi, aparati, mehanički uređaji i kotlovi, tekstila vlakna, tkanine i dr.

Danas je Bosna i Hercegovina punopravna članica sljedećih međunarodnih gospodarskih organizacija: Međunarodni monetarni fond (MMF), Svjetska banka (WB), FAO, Međunarodne organizacije civilnog zrakoplovstva (ICAO), Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (WIPO), CEFTA, WTO (u tijeku pregovori o članstvu).

Tablica 4. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Bosnu i Hercegovinu i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
BDP (milijarde EUR)	14	14,6	15	16,1	16,5
BDP po stanovniku (EUR)	3 967	4 155	4 354	4 572	4 709
Realni rast BDP-a (%)	1,1	3,0	2,8	3,0	3,0
Inflacija (%)	-0,9	-1,0	-1,1	1,2	1,4
Nezaposlenost (%)	27,5	27,7	25,4	20,5	18,4
Izravna str. ulaganja (milijuni EUR)	244	244	275	397	409
Javni dug (% BDP-a)	41,6	41,9	40,5	36,4	35,1 f*
IZVOZ (u milijardama eura)	4,4	4,6	5,0	5,7	6,1
UVOZ (u milijardama eura)	8,3	8,1	8,3	9,3	9,8
UKUPNO (VANJSKA TRGOVINA)	12,7	12,7	13,3	15,0	15,9
VANJSKO-TRGOVINSKA BILANCA	-3,9	-3,5	-3,3	-3,6	-3,7

Izvor: Izrada autora, Gospodarska Diplomacija, Bosna i Hercegovina²⁷

Kao što je vidljivo iz tablice 4., BDP i u Bosni i Hercegovini je rastao, pa je u odnosu na 2014. godinu on 2018. godine bio 2,5 milijarde eura veći. BDP po stanovniku je u istom vremenu narastao za 742 eura. Stopa inflacije je bila promjenjiva. U 2018. godini iznosila je 1,4%.

Nezaposlenost se smanjila za gotovo 9,1% u odnosu na 2014. godinu, a izravna strana ulaganja su iz godine u godinu sve veća pa su u 2018. godini iznosila 409 milijuna eura.

²⁶Gospodarska diplomacija, <http://gd.mvep.hr/>

²⁷Gospodarska Diplomacija, Bosna i Hercegovina, dostupno na: <http://gd.mvep.hr/hr/strana-trzista/bosna-i-hercegovina,8.html#p> (12.09.2019)

Javni dug je u 2014. godini iznosio 41,6% BDP-a, a od 2015. do 2017. godine on je konstantno padao da bi 2017.godine iznosio 36,4% BDP-a.²⁸

Bosna i Hercegovina kroz godine povećava svoj izvoz, dok je i uvoz samo 2015. godine bio manji u odnosu na godinu ranije. Sukladno tome, i vanjskotrgovinska razmjena je svake godine sve veća. U 2014. godini ona je iznosila 12,7 milijardi eura, da bi u 2018. godini povećala se za 3,2 milijardi eura.

Vanjsko-trgovinska bilanca je u promatranom razdoblju, 2014. godine imala najveći negativni razmjer (-3,9 milijardi eura), da bi u 2018. godini bila nešto manja (-3,7 milijardi eura).

2.1.5. Sjeverna Makedonija

Sjeverna Makedonija svoje granice ima s Bugarskom na istoku, Grčkom na jugu, Albanijom na zapadu, te sa Srbijom i Kosovom na sjeveru. Ukupna površina države je 25 713 km². Glavni grad Sjeverne Makedonije je Skoplje. Drugi veći gradovi su Kumanovo, Bitolj, Prilep i Tetovo.

Danas je Sjeverna Makedonija demokratska i socijalna država, a ustavnim amandmanima iz veljače 2019. godine promijenila je svoje ime iz Makedonija u Republika Sjeverna Makedonija. Država je podjeljena na osam administrativnih regija i osamdeset općina. Svojim najvećim dijelom ona obuhvaća planinsko-kotlinsko područje, a sastoji se od: niže Istočne Makedonije i visoke Zapadne Makedonije. Najgušće naseljeni dio države je sjever, okolica Skoplja, Tetova i Kumanova.

Posljednji popis stanovništva je izvršen 2015. godine i prema njemu u Sjevernoj Makedoniji živi nešto više od 2 milijuna stanovnika. Glavninu stanovništva čine Makedonci, a drugi najmnogoljudniji narod su Albanci koji čine oko 25 % ukupnog stanovništva. Prije svega Turci i Romi, ali i Srbi i Bošnjaci imaju svoj znatan udio u ukupnom stanovništvu.

Pravoslavlje je najzastupljenija religija sa oko 65 %, dok muslimana ima oko 32 %. Katoličanstvo je zastupljeno tek oko 1 %. U 2018. godini od jedan milijun ekonomski aktivnog stanovništva nezaposlenost je iznosila oko 22,3%. U strukturi BDP-a usluge čine 60%, industrija 30%, poljoprivreda 10%. Udjel siromašnog stanovništva iznosi oko

²⁸ EKONOMSKI POKAZATELJI U BIH I REGIONU 2014 – 2018., dostupno na: <http://www.cpu.org.ba/media/36138/Ekonomski-pokazatelji.pdf> (16.09.2019.)

22%.²⁹ Poslije stjecanja neovisnosti 1991. godine Sjeverna Makedonija je zabilježila i znatan pad BDP-a koji se gotovo u samo godinu dana prepolovio, a u godinama koje su slijedile zabilježen je spori gospodarski oporavak, prije svega zbog prekida trgovine sa Srbijom koja je od 1992. godine- četiri godine bila pod međunarodnim sankcijama, ali i zbog grčke trgovinske blokade istih godina. Vrijednost izvoza u 2017. godini iznosila je oko 4,6 milijardi USD, dok je visina uvoza bila za 2 milijarde USD veća.

Glavninu izvoza čine strojevi i transportna sredstva, kemijski proizvodi, razni gotovi proizvodi, hrana i žive životinje, sirovine, pića i duhan, mineralna goriva i maziva, životinjska i biljna ulja i dr. Najviše se izvozi u Njemačku (47%) i Bugarsku (5,2%), te Srbiju (4,0%).³⁰ Najznačajniji uvozni proizvodi su: strojevi i transportna sredstva, kemijski proizvodi, hrana i žive životinje, razni gotovi proizvodi, sirovine, mineralna goriva i maziva, pića i duhan. Najvažniji uvozni partner također je Njemačka (11,6%), te Velika Britanija (9,5%) i Grčka (8,5%).³¹

Sjeverna Makedonija je članica sljedećih međunarodnih gospodarskih organizacija: IMF, IBRD, EBRD, WTO, CEFTA.

Tablica 5. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Sjevernu Makedoniju i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
BDP, tekuće cijene (milijarde EUR)	8,6	9,1	9,9	10,1	10,7
BDP po stanovniku (EUR)	4 141	4 377	4 759	4 853	-
Realni rast BDP-a (%)	3,7	3,8	2,4	0,0	2,6
Inflacija (%)	2,7	0,0	0,0	1,4	1,8
Nezaposlenost (%)	28	25	23	22	22,3
Izravna str. ulaganja (milijarde EUR)	0,2	0,4	0,2	0,2	0,5
Javni dug (% BDP-a)	38,0	38,1	39,5	39,3	43,6 f*
IZVOZ (u milijardama eura)	-	4,1	4,4	5,0	5,9
UVOZ (u milijardama eura)	-	5,8	6,2	6,8	7,7
UKUPNO (VANJSKA TRGOVINA)	-	9,9	10,6	11,8	13,6
VANJSKO-TRGOVINSKA BILANCA	-	-1,7	-1,8	-1,8	-1,8

Izvor: Izrada autora, Gospodarska Diplomacija, Sj.Makedonija³²

²⁹ Hrvatska enciklopedija, www.enciklopedija.hr.

³⁰ Gospodarska diplomacija, <http://gd.mvep.hr/>

³¹ Gospodarska diplomacija, <http://gd.mvep.hr/>

³² Gospodarska Diplomacija, Sjeverna Makedonija, dostupno na: <http://gd.mvep.hr/hr/strana-trzista/sjeverna-makedonija,31.html#p> (12.09.2019)

Kao što je vidljivo iz tablice 5., i u Sjevernoj Makedoniji BDP je rastao kroz vremensko radoblje u zadnjih pet godina, pa sukladno tome povećavao se i BDP po stanovniku.

Inflacija je u 2014. godini iznosila 2,7%, a u 2018. godini 1,8%. Nezaposlenost se zadnjih godina konstanto smanjivala, da bi tek u 2018. godini bila nešto veća u odnosu na godinu dana prije.

Izravna strana ulaganja su zadnjih godina se kretala između 0,2 i 0,5 milijardi eura. Javni dug je u 2014. godini iznosio 38% BDP-a, da bi u 2017. godini narastao na udio od 39,3% BDP-a.³³

Uvoz i izvoz konstanto su rasli iz godine u godinu. Vanjskotrgovinska razmjena je u 2018. godini bila najviša, i iznosila je 13,6 milijardi eura ukupne razmjene robe.

Vanjsko-trgovinska bilanca je u 2015. godini zabilježila negativni razmjer (-1,7 milijardi eura), dok je u sljedećih tri godine taj razmjer bio nešto malo veći (-1,8 milijardi eura).

2.1.6. Albanija

Albanija je zemlja u jugoistočnoj Europi, smještena između Crne Gore na sjeveru i sjeverozapadu, Kosova na sjeveroistoku, Sjeverne Makedonije na istoku, te Grčke na jugoistoku i jugu i Jadranskog i Jonskog mora na zapadu i jugozapadu. Površina zemlje je 18 748 km².

Kao pretežno brdovita zemlja može podijeliti na Prokletije na sjeveru i Šarko-pindske planine na jugu. Glavni grad je Tirana, a slijede Drač, Vlora, Elbasan i Skadar.

Prema popisu stanovništva iz 2011. godine Albanija ima nešto više od 2,8 milijuna stanovnika. Razumno, najnaseljeniji i gospodarsko najrazvijeniji dio zemlje je uz Jadransko more. Albanci su najzastupljeniji narod, a visok udjel je neopredjeljenog stanovništva koji se nije nacionalno izjasnio prema zadnjem popisu stanovništva (oko 14%). Religijski, muslimani prevladavaju sa oko 57%, rimokatolika ima oko 10% a pravoslavlje je zastupljeno oko 7%. Industrijska proizvodnja slabo razvijena, dok je za albansko gospodarstvo izrazito značajna proizvodnja žitarica, voća, te mesa i mliječnih proizvoda. Stočarstvo je također razvijeno.³⁴

³³ EKONOMSKI POKAZATELJI U BIH I REGIONU 2014 – 2018., dostupno na: <http://www.cpu.org.ba/media/36138/Ekonomski-pokazatelji.pdf> (16.09.2019.)

³⁴ Hrvatska enciklopedija, www.enciklopedija.hr.

Najvažniji vanjsko-trgovinski partner je Italija. Najznačajniji izvozni proizvodi su odjeća i obuća, asfalt, metal i metalne rude, sirova nafta, cement i građevinski materijal, povrće, voće i duhan. Osim Italije (50,5%), druge najznačajnije zemlje za izvoz su Srbija (8,1%) i Kosovo (7,5%). Što se tiče uvozni partnera, osim Italije (29%), važni su Njemačka (9,4%), Kina (8,7%), te Grčka i Turska (7,8%).³⁵

U strukturi BDP-a prevladavaju usluge (53,7%), a industrija čini 23,8% i poljoprivreda 22,6%. Albanija je krajem prošlog stoljeća bila najnerazvijenije i najzatvorenije socialnističko gospodarstvo u Europi; nakon režima E. Hoxhe Albaniju je zadesila najteža gospodarska depresija u njezinoj povijesti. Ipak, 1997. godine započeta je privatizacija državnih poduzeća. U to vrijeme državu je na jugu zadesila i oražuna pobuna građana koji su izgubili svoje uštede u privatnim štedionicama. Pobunjeni građani su zauzeli više gradova na jugu, dok su se nemiri proširili i na sjever. Poginulo je više od 1 500 ljudi. Ubrzo je iz zemlje pobjeglo više od 10 000 ljudi, koji su svoje skrovište uglavnom našli u Italiji i Grčkoj.

Danas je Albanija punopravna članica sljedećih međunarodnih gospodarskih organizacija: IBRD, IMF, EBRD, Organizacija za sigurnost i suradnju u Europi (OSCE), WTO, CEFTA.

Tablica 6. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Albaniju i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
BDP, tekuće cijene (milijarde EUR)	10,0	10,3	10,7	11,6	12,7
BDP po stanovniku (EUR)	3 500	3 600	3 700	4 000	-
Realni rast BDP-a (%)	2,1	2,2	3,4	3,7	3,7
Inflacija (%)	1,6	1,8	1,3	2,1	2,3
Nezaposlenost (%)	17,5	17,1	15,2	13,9	15,1
Izravna str. ulaganja (milijarde EUR)	1,1	1,0	1,0	1,0	1,2
Javni dug (% BDP-a)	66,1	69,1	68,7	67,8	65,5 f*
IZVOZ	2,4	2,0	1,7	1,0	2,4
UVOZ	5,2	4,4	4,2	4,1	5,0
VANJSKO-TRGOVINSKA BILANCA	7,6	6,4	5,9	5,1	7,4
RAZLIKA	-2,8	-2,4	-2,5	-3,1	-2,6

Izvor: Izrada autora, Gospodarska Diplomacija, Albanija³⁶

³⁵ Izvor: Gospodarska diplomacija, <http://gd.mvep.hr/>

³⁶ Gospodarska Diplomacija, Sjeverna Makedonija, dostupno na: <http://gd.mvep.hr/hr/strana-trzista/albanija,1.html#p> (12.09.2019)

Kao što je vidljivo iz tablice 6., Albanski BDP je također rastao kroz vremensko razdoblje od nekoliko zadnjih godina, a u 2018. godini iznosio je 12,7 milijardi eura. Realni rast BDP-a je od 2014. godine do 2018. godine narastao za 1,6 postotna boda.

Danas se sve više vidi napredak Albanije u području reformi na gospodarskom planu. Stopa inflacije je najmanja bila u 2016. godini dok je 2018. godine ona iznosila 2,3%. U istoj godini zabilježena je i nezaposlenost od 15,1% što je ipak manje za 2,4 postotna boda u odnosu na 2014. godinu. Izravna strana ulaganja kretala su se između 1,0 i 1,2 milijarde eura.

Javni dug u odnosu na BDP naveći je bio 2015. godine kada je iznosio 69,1% BDP-a, da bi 2017. godine bio nešto manji (67,8% BDP-a).³⁷

Izvoz je od 2014. godine padao, da bi tek u 2018. godini narastao na 2,4 milijarde eura. Slična situacija je i sa uvozom u vanjskotrgovinskoj razmjeni, a u 2018. godini on je iznosio 5 milijardi eura. Ukupna vanjskotrgovinska razmjena se kretala između 7,6 milijardi eura (2014.godine) i 7,4 milijarde eura (2018.godine).

Vanjskotrgovinska bilanca je u 2018. godini je imala manji negativni razmjer nego 2014. godine, a najveći negativni razmjer između izvoza i uvoza zabilježen je u 2017. godini (-3,1 milijardi eura).

³⁷ EKONOMSKI POKAZATELJI U BIH I REGIONU 2014 – 2018., dostupno na: <http://www.cpu.org.ba/media/36138/Ekonomski-pokazatelji.pdf> (16.09.2019.)

3. POVIJESNI RAZVOJ ODNOSA EUROPSKE UNIJE I ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA

S obzirom da se Europska Unija od 1970-ih proširuje i prima nove članice, jedan od ciljeva u bliskoj budućnosti je i integracija zemalja Zapadnog Balkana. Nakon što je završio hladni rat, najvažnije europske organizacije poput EU, NATO-a i Vijeća Europe izbrisale su željeznu zavjesu i podjelu Europe na Istok i Zapad. Vođe novoizabranih država nakon pada različitih režima pokušavali su svoje zemlje približiti svim zapadnim međunarodnim organizacijama, a ultimativni i najistaknutiji cilj bilo je članstvo u Europskoj Uniji. Također, 1992. godine i Europska Unija se na Vijeću Europe u Kopenhagenu obvezala na proširivanje članica, uz poticanje i širenje liberalnih vrijednosti i normi.

Padom komunističkog režima u bivšoj Jugoslaviji i nove samostalne države u poslijeratnom vremenu težile su isticati svoje liberalno-demokratske vrijednosti, europski identitet i jedinstvo. Za Hrvatsku i Sloveniju npr. članstvo u Europskoj Uniji je značilo „smještanje“ s druge strane granice, i to samo do onoga trenutka dok druge države Zapadnog Balkana se nalaze izvan Unije. Tako je Hrvatska svoju privrženost pokazala Europskoj Uniji isticanjem njezinih zastava pored nacionalnih još prije nego je ušla u EU, dok su Crna Gora (2002.godine) i Kosovo (2003.godine) preuzele euro kao nacionalnu valutu plaćanja iako do dan danas nisu punopravne članice Europske Unije. Istovremeno, Srbija se cijelo vrijeme zapravo dvoji između Istoka i Zapada, a razlog tome su prije svega pravoslavno-slavenske veze s Rusijom, ali i često zategnuti odnosi sa Zapadom (bombardiranje Srbije od strane NATO-a 1999.godine, te potpora EU-a kosovskoj neovisnosti i dr.).

Države koje nisu isprva prihvatile institucionalizaciju zapadnih liberalnih normi i implementaciju reformi, te su bile sklone autoritarnim režimima (poput Hrvatske pod Tuđmanovim režimom ili Ukrajine pod Kučmom), također su težile približavanju međunarodnim organizacijama i što boljim odnosima s EU, kako bi mogle doseći punopravno članstvo na temelju vlastitog legitimiteta i prestiža. Ove države nisu imale samo političke razloge pridruživanju EU, već su se njihove želje često mogle opravdatiti i različitim ekonomskim razlozima.³⁸

Već 2001. godine, kriza u Makedoniji podsjetila je Europsku Uniju kako je upitan mir na Zapadnom Balkanu. Sukob između Makedonaca i makedonskih Albanaca koji predstavljaju oko 25% stanovništva Makedonije bio je pitanje vremena, ali je Europska

³⁸ Kerim S., Balkan, Europa i UN, Prometej, Zagreb, 2007.

Unija reagirala brzo i odlučno. Dvije godine poslije na susretu u Solunu članice EU su ponovno istaknule perspektivu članstva u EU za čitavu regiju Zapadnog Balkana, dok su sljedećih godina države Zapadnog Balkana napredovale u procesu pridruživanja.

U vrijeme gospodarske krize (2008. godine) Europska Unija se i dalje nije aktivno bavila Zapadnim Balkanom. Možemo reći da je sve do nedavno, tek početkom velike izbjegličke krize koja je pogodila Europu 2015. godine Zapadni Balkan ponovno stavljen u središte europskih interesa. Sve više izbjeglica bježi u Europu preko tkzv. Balkanske rute.

Balkanski političari tako su zadobili političku moć u dijalogu s europskim moćnicima, iako sami birači na Zapadnom Balkanu i dalje ne vjeruju svojim elitama. Stoga, građani Zapadnog Balkana članstvo u EU često vide kao dobru opciju, jer bi ona trebala donijeti predvidivost i sigurnost u smislu kontroliranja svojih elita od strane Europske Unije. S druge strane, Europska Unija bi primanjem u članstvo ovih zemalja ispunila svoje povjesno poslanstvo i ostvarila vizije po kojima će sve europske države i svi europski narodi biti ujedinjeni u miru i prosperitetu.

Što se tiče zemlja u regiji, moglo bi se zaključiti da iako Kosovo možda trenutno izgleda kao najužarenija točka na Zapadnom Balkanu. Još bi se vjerojatno nekako beogradska i prištinska vlast dogovorile oko teritorija sjevernog Kosova kojeg uglavnom nastanjuju Srbi u zamjenu za priznavanje. Državne institucije bez snage su u rješavanju nagomilanih političkih i ekonomskih problema, kriminal je u zamahu a islamski ekstremisti koji se vraćaju sa užarenih ratnih žarišta pokušavaju svoj utjecaj proširiti i u društvenim sferama javnog života. Riješenje za Kosovo bi bilo vjerojatno lakše naći nego za Bosnu i Hercegovinu.

Situacija u BiH dosta je složenija. Bošnjaci su kao najbrojniji narod u Bosni i Hercegovini ovladali institucijama Federacije BiH, pitanje Republike Srpske je još uvijek aktualno, a Hrvati kao još uvijek konstitutivan narod u BiH, politički su marginalizirani i svedeni na institucionalno nezaštićenu manjinu. O glavnini problema zemalja u regiji više ćemo pisati u nastavku radu. Sigurno je da niti jedna zemlja Zapadnog Balkana neće ući u Uniju prije nego što „zasluži“ svoj ulazak. On ne ovisi samo o uspješnoj integraciji zemalja u regiji, nego i o samo politici Europske Unije.

Tako je 2016. godine Europska Komisija navela i službene komponente integracijskog kapaciteta. On označava sposobnost i spremnost EU da ostvaruje svoje ciljeve i efikasno donosi odluke, usporedno sa procesom proširenja.

To znači da proširivanje ovisi i o integracijskom kapacitetu, tj. sposobnosti Europske Unije da prihvati nove zemlje članice. On se sastoji od sljedeći elemenata: ³⁹

- kapacitet tržišta i usluga
- kapacitet tržišta rada za apsorpiranje novih članica
- kapacitet financija EU
- sposobnost EU institucija za funkcioniranje sa novim članicama
- sposobnost europskog društva za prihvatanje novih članica
- sposobnost Unije da osigura stratešku sigurnost.

To znači da na putu ulaska u EU zemlje Zapadnog Balkana moraju zadovoljiti složene kriterije i procedure propisane od strane EU, a ne samo provesti efikane i sveobuhvatne strukturne reforme koje su stavljene pred njih.

Vrlo je vjerovatno da će zapadnobalkanske zemlje pristupati Europskoj Uniji pojedinačno zbog složenosti situacije, ali u vremenu kada je u Velikoj Britaniji izglasan izlazak iz Unije, pitanje je koliko je to prioritetno za EU.

3.1. Proces stabilizacije i pridruživanja

Prije svega zbog višegodišnjeg rata na prostoru bivše Jugoslavije, države u regiji su udaljene od dominantnih europskih, integracijskih i tranzicijskih procesa. Zbog toga je Europska Unija razvila poseban politički pristup- Proces stabilizacije i pridruživanja, koji predstavlja glavninu politike Europske Unije prema državama Zapadnog Balkana, koju čine Crna Gora, Srbija, Kosovo, , Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija i Albanija.

“Ova nova vrsta ugovornog odnosa s EU ima za cilj stabilizaciju država jugoistočne Europe putem:⁴⁰

1. njihova pridruživanja europskoj integraciji,
2. razvoja postojećih gospodarskih i trgovačkih odnosa s EU i između tih država,
3. povećane pomoći za demokratizaciju, razvoj civilnog društva, obrazovanje i izgradnju institucija,

³⁹ Tomljanović M., Uključivanje zemalja zapadnog Balkana u Europsku Uniju- stanje i potencijalni ekonomski učinci, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/316232> (12.09.2019.)

⁴⁰ Multilateralni odnosi, O Europskoj uniji - Proces stabilizacije i pridruživanja, dostupno na: [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/europska-unija-\(eu\)/proces-stabilizacije-i-pridruzivanja/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/europska-unija-(eu)/proces-stabilizacije-i-pridruzivanja/) (12.09.2019)

4. korištenja mogućnosti za suradnju u raznim područjima, uključujući pravosuđe i unutarnje poslove, te
5. razvoja političkog dijaloga, uključujući politički dijalog na regionalnoj osnovi.”

S obzirom na velike razlike između pojedinih država, predviđeno je da Sporazumi o stabilizaciji i pridruživanju, unatoč identičnoj temeljnoj strukturi, budu vrlo precizno prilagođeni političkim, gospodarskim i drugim okolnostima u svakoj pojedinoj zemlji.

Ovaj sporazum donesen je još 1999.godine, a moglo bi se reći da je bio korak unaprijed u odnosu na svoju prethodnicu, Sporazum o suradnji. Ovim dokumentom Europska Komisija je zacrtala osnove odrednice svoje politike prema državama Procesu.

Njegova osnovna obilježja su:⁴¹

- jednaki uvjeti za sve,
- jasna perspektiva članstva u EU,
- individualni pristup,
- veliki značaj regionalne suradnje.

Na sastanku Europskog vijeća u Köln-u, 3.- 4. lipnja 1999. godine, potvrđena je pripravnost Europske unije za pružanje izgleda državama jugoistočne Europe za potpunu integraciju u njezine strukture i članstvo u EU na temelju Ugovora o Europskoj uniji i ispunjavanja kriterija utvrđenih na Kopenhagenskom Europskom vijeću u lipnju 1993. godine. Europsko vijeće je na sastanku u Santa Maria da Feiri 19.-20. lipnja 2000. godine otišlo i korak dalje, zaključivši da su sve države uključene u Proces stabilizacije i pridruživanja potencijalni kandidati za članstvo u EU, kao i da je cilj EU što potpunija integracija država jugoistočne Europe u političku i gospodarsku maticu Europe.⁴²

Unija pažljivo prati i analizira tijek Procesu stabilizacije i pridruživanja kako bi što bolje procijenila njegove učinke. U isto vrijeme, ona pomoću njega može ocijeniti put integriranja pojedine država u EU, te im dati preporuke koje će im pomoći u bržem

⁴¹ Multilateralni odnosi, O Europskoj uniji - Proces stabilizacije i pridruživanja, dostupno na: [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/europska-unija-eu\)/proces-stabilizacije-i-pridruzivanja/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/europska-unija-eu)/proces-stabilizacije-i-pridruzivanja/) (12.09.2019)

⁴² Multilateralni odnosi, O Europskoj uniji - Proces stabilizacije i pridruživanja, dostupno na: [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/europska-unija-eu\)/proces-stabilizacije-i-pridruzivanja/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staro-ijvhj/europska-unija-eu)/proces-stabilizacije-i-pridruzivanja/) (12.09.2019)

napredovanju i ispunjavanju uvjeta koji su im postavljeni i naposljetku približiti ih europskim kriterijima i standardima.

3.2. Kriteriji iz Kopenhagena

Na sastanku Vijeća Europe u Kopenhagenu 1993. godine, europske vođe su definirali tkzv. Kopenhagenske kriterije. Oni se odnose na tri kriterija: politički, gospodarski i pravni. Ovi kriteriji nazivaju se još i pristupni kriteriji. Politički kriteriji su zaduženi za stabilnost institucija koje osiguravaju demokraciju, vladavinu prava, poštovanje ljudskih prava i zaštitu manjina; gospodarski su vezani za postojanje funkcionalnog, tržišnog gospodarstva, sposobnog da se nosi s konkurencijskim pritiskom i tržišnim snagama unutar Unije; pravni- sposobnost preuzimanja obveza članstva, te privrženost ciljevima političke, gospodarske i monetarne unije.

Na temelju preporuka i kritika Europske komisije, neki autori su ponudili sažetak onoga što bi zapravo trebali značiti Kopenhagenski kriteriji:

a. funkcionalna demokracija:

- ustav mora osiguravati demokratske slobode kao što su politički pluralizam, sloboda govora i vjerska sloboda;
- neovisno sudstvo;
- slobodni i pravedni izbori i priznavanje oporbe;
- poštivanje temeljnih sloboda navedenih u konvenciji Vijeća Europe o poštivanju ljudskih prava i temeljnih sloboda;
- poštivanje manjina, u što se ubrajaju i potpis i ratifikacija Okvirne konvencije Vijeća Europe o zaštiti nacionalnih manjina;

b. funkcionalno tržišno gospodarstvo:

- liberalizacija cijena i trgovine;
- uklanjanje važnih prepreka za ulazak na tržište i izlazak s njega;
- pravni sustav koji regulira prava na vlasništvo i omogućavanje provođenja zakona i ugovora;
- makroekonomska stabilnost, uključujući održive javne financije;

- dobro razvijen financijski sektor koji omogućuje da se štednja pretače u produktivne investicije;

c. sposobnost da se izdrže pritisci konkurencije u Uniji:

- funkcionalno tržišno gospodarstvo;

- dovoljna količina ljudskog i fizičkog kapitala (u što su uključeni infrastruktura i obrazovanje);

- tržišna integracija unutar Unije;

- dovoljan udio malih poduzeća, jer bi prevlast velikih poduzeća mogla značiti nespremnost prilagođavanja na tržišne uvjete.⁴³

Zbog nesretne situacije iz 90-ih godina prošlog stoljeća i određenog broja neriješenih bilateralnih sporova uveden je još jedan kriterij- kriterij dobrosusjedskih odnosa. Europska Unija nije željela da se vanjskopolitički problemi pojedinih država kandidatkinja prenesu u Uniju, pa se od država Zapadnog Balkana traži da riješe granične i druge sporove vezane uz nasljeđivanje bivše Jugoslavije. Nažalost, izvještaji Europske komisije i nevladinih organizacija procjenjuju kako države Zapadnog Balkana uglavnom prihvaćaju formalno pravila EU, ali u praksi ih ne provode. Sve države prihvaćaju europsko zakonodavstvo kako bi se postigao određeni stupanj harmonizacije sa standardima EU zacrtanim u Kopenhagenskim kriterijima, dok veći dio potrebnih promjena u zakonodavstvu za sve države bivše Jugoslavije je sličan.

Kao nadopuna na kriterije iz Kopenhagena nastali su i 1995.godine Madridski kriteriji koji se još nazivaju administrativnim. Riječ je zapravo o dodatnom kriteriju za članstvo u EU, a odnosi se na prilagođavanje administrativne strukture s jasnim ciljem stvaranja uslova za postupnu i usklađenu integraciju.⁴⁴

Ovaj kriterij podrazumijeva jačanje administrativne sposobnosti i stvaranje efikasnog državnog sistema uprave za provođenje *acquis communautaire*-a i drugih obaveza koje proizlaze iz članstva u Europskoj Uniji.

Europska unija je 2003. godine definirala i „dodatne“ kriterije za zemlje zapadnog Balkana čija zadaća je bila pridonijeti stabilizacije ove regije, a oni se odnose prije svega na suradnju sa Međunarodnim kaznenim sudom u Haagu, briga o povratku

⁴³ Ješe Perković A., Zapadni balkan na putu u EU- Zamke tranzicije, demokratizacije i europeizacije, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Zagreb, 2018.

⁴⁴ Ješe Perković A., Zapadni balkan na putu u EU- Zamke tranzicije, demokratizacije i europeizacije, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Zagreb, 2018.

izbjeglica i zaštita manjina, osiguranje prava medija. Reforma pravosuđa, poticanje regionalne suradnje i razvoja, ali i dobrosusjedskih odnosa bila je primarna točka novih kriterija.

Ipak, kod kriterija iz Kopenhagena postoji jedno veliko pitanje u svezi sa zemljama Zapadnog Balkana, a tiče se mjerenja napretka. Ovi kriteriji su primarno dati kao osnova za ocjenjivanje (može se reći i subjektivno mišljenje Europske komisije) u kojoj mjeri je neka zemlja ispunila obveze na osnovu ovih kriterija. Što se tiče zemalja Zapadnog Balkana, upitna je usklađenost pitanja slobodnog provođenja izbora, postavljanje zakonodavne, sudske i izvršne vlasti i različita druga pitanja sa kriterijima iz Kopenhagena. Istovremeno, teško je dobiti točan i precizan odgovor u smislu ocjene postignutog napretka kada govorimo i o pitanjima ljudskih prava i manjina ili suočavanju sa konkurentskim pritiscima na tržištu EU.

3.3. Integracija zemalja zapadnog Balkana

Integracija u EU jest i cilj zemalja Zapadnog Balkana, ali danas se ona čini kao trnovit put koji moraju proći prije nego postanu punopravne članice. Ispred njih se nalaze brojne reforme i izazovi koje moraju prevladati kako bi u godinama koje slijede ubrzali i svoj europski put. Mnoge od ovih zemalja su u različitim državno-pravnim sustavima stoljećima čeznule za samostalnim republikama pa proces integriranja doživljavaju kao ugrožavanje nacionalnog identiteta.

Unija je s druge strane opterećena brojnim sigurnosnim izazovima koji svoje ishodište imaju u neriješenim pitanjima država na Zapadnom Balkanu.

Ipak, jasno je da su strateški interesi Bruxellesa, ali i zemelja u regiji veći od svih prepreka koje se moraju prevladati kako bi uspješna integracija bila na obostrano zadovoljstvo.

3.3.1. Europska Unija i Crna Gora

Od 1991. godine Crna Gora je podržavala politiku Beograda i zbog toga bila tijekom 1992. do 1996. godine pod međunarodnim ekonomskim sankcijama. Tijekom napada NATO-a na Jugoslaviju, vlasti u Crnoj Gori pokušavale su svoj teritorij održati izvan sukoba i dati Beogradu jasnu poruku da sve manje podržavaju njegovu politiku.

Iako se u ožujku 2003. godine Savezna Republika Jugoslavija reorganizirala u državnu zajednicu Srbiju i Crnu Goru, ova država nije puno „živjela“.

Na referendumu održanom još 21. svibnja 2006. godine izglasana je neovisnost Crne Gore, te su uskoro uslijedila i bilateralna priznanja od strane država članica Europske Unije. Od 2007. godine Europska komisija objavljuje Europske izvještaje o napredku Crne Gore. Ona je 15. prosinca 2008. godine podnijela zahtjev za članstvo u EU.

Kako bi ostvarila status zemlje kandidata, Crna Gora kao i druge zemlje kandidatkinje morala je dobiti preporuku Komisije o spremnosti zemlje za sljedeću fazu integracija.

Tako je Europska komisija na osnovu kvaliteta dostavljenih odgovora i drugih relevantnih izvora pripremila u studenom 2008. godine Mišljenje o tome da li je zemlja spremna za status kandidata. Građanima Crne Gore je još 2009. godine omogućeno da bez viza putuju u svih 25 država članica koje pripadaju Šengen zoni, a iste godine državi je dostavljen upitnik Europske komisije sa pitanjima iz svih područja pravne tekovine EU.

Zaključno Mišljenje je bilo da Crna Gora dobija sedam političkih kriterija koje mora da ispuni i kojima je krajnji cilj bio otvaranje pregovora o članstvu u Uniji. Tih sedam kriterija su:⁴⁵

- unapređenje izbornog zakonodavstva i jačanje zakonodavne i kontrolne uloge Skupštine;
- suštinski koraci u reformi državne uprave, sa fokusom na unapređenje profesionalnosti i depolitizacije državne uprave i jačanje transparentnog i na zaslugama zasnovanog pristupa u postavljenjima i unapređenjima.
- Jačanje vladavine prava kroz ključne segmente reforme pravosuđa;

⁴⁵ Đurović G., Evropska Unija i Crna Gora: proces pristupanja, EU Info centar, Podgorica, 2017., str.77.

- Unapređenje antikorupcijskog pravnog okvira, uz jačanje institucija i uspostavljanje jasnog i stabilnog mehanizma za praćenje rezultata u području istraga, gonjenja i pravosnažnih sudskih presuda, na svim nivoima;

- Jačanje borbe protiv organizovanog kriminala koja se zasniva na procjeni prijetnji, proaktivnim istragama; pojačana saradnja sa regionalnim i partnerima iz EU; efikasna obrada kriminalističkih obavještajnih podataka i povećanje kapaciteta za sprovođenje zakona i koordinaciju. Razvoj jasnog i stabilnog mehanizma za praćenje rezultata u ovom području;

- Unapređenje medijskih sloboda, naročito usklađivanjem sa praksom Europskog suda za ljudska prava u pogledu klevete i jačanje saradnje sa organizacijama civilnog društva;

- Sprovođenje propisa i politika zaštite od diskriminacije u skladu sa europskim i međunarodnim standardima, garantiranje pravnog statusa raseljenim licima, posebno Romima, Aškalima i Egipćanima, i poštovanje njihovih prava. Usvajanje i sprovođenje održive strategije za zatvaranje kampa Konik II.“

Crna Gora je već u prosincu 2010. godine postala zemlja kandidatkinja za članstvo u Europsku Uniju, a pristupni pregovori započeli su 29. lipnja 2012.godine, prvom sesijom Međunarodne konferencije. Na istoj konferenciji predstavljene su tkzv. pregovaračke platforme, tj. razmjene su opće pregovaračke pozicije EU i Crne Gore.

Zajednički pregovarački okvir EU, činili su sljedeći „bitni elementi“:

- Politika uslovljavanja i granični sporovi (u skladu s poveljom UN i UN konvencijom o zakonu na moru, te ukoliko je potrebno u nadležnost Međunarodnog suda pravde)

- Politika uslovljavanja u vezi sa SSP-om i mišljenjem EK

- Euro (Crna Gora već koristi Euro kao svoje zakonsko sredstvo plaćanja)

- Suspenzivna klazula (ako bi došlo do ozbiljnih kršenja vrijednosti na kojima počiva Unija, Europska komisija ima pravo na vlastitu inicijativu ili na zahtjev neke od zemalja članica suspendirati pregovore i predložiti druge uslove za eventualno nastavljanje pregovora)

- Klazula o balansu (Komisija ima pravo na vlastitu inicijativu ili na zahtjev treće države članice predložiti da preporuka za otvaranje/ zatvaranje određenih

pregovaračkih poglavlja bude „zamrznuta“, te da usvoji određene mjere dok se ova ravnoteža opet ne uspostavi).

Zajednički pregovarački okvir EU sastoji se i od dva aneksa: Procedure organizacije samih pregovora i Pregled pregovaračkih poglavlja.

Osim političkih kriterija vezanih za ispunjavanje obaveza u procesu pristupanja, osnovna pozicija Crne Gore za pregovore sa EU sadrži još:

- EU članstvo kao ključni spojno politički prioritet- politički i ekonomski preobražaj, jačanje parlamentarne demokracije, funkcionalna tržišna ekonomija, izgradnja efikasnih državnih institucija na standardima i vrijednostima na kojima se temelji Europska Unija,

- granice- rješavanje bilateralnih graničnih sporova u skladu s poveljom UN i UN konvencijom o zakonu na moru, te ukoliko je potrebno u nadležnost Međunarodnog suda pravde,

- usklađivanje politike sporazuma- usklađivanje vlastite politike prema trećim državama i pozicije unutar međunarodnih organizacija s politikama i pozicijama Europske Unije,

- prihvatanje novih pravila pregovora,

- euro- Crna Gora dijeli ciljeve ekonomske i monetarne Unije i učinit će kako bi uskladila svoju monetarnu i fiskalnu politiku s politikom Europske Unije,

- jačanje konkurentnosti- jedan od najvažnijih ciljeva kako bi se pojačala konkurentnost ekonomije i povećala njezina sposobnost pred pritiscima konkurencije i tržišnih snaga u Europskoj Uniji,

- zajedničko tržište i četiri ekonomske slobode- usklađivanje zakonodavstva s pravnom tekovinom Europske Unije,

- administrativni kapaciteti- obezbjeđivanje administrativnih kapaciteta u svim područjima vezanih za proces integracije,

- Crna Gora kao razvnapravna država članica- osiguravanje političkih, ekonomskih i finansijskih položaja u Europskoj Uniji koji odgovaraju vlastitoj srazmjernoj snazi u odnosu na druge države članice,

- službeni jezik- uporaba jezika u institucijama u EU će biti i doprinos kulturnoj raznolikosti EU, ali i očuvanju nacionalnog identiteta,

- prijelazna razdoblja- za sektore koji nisu dovoljno pripremljeni za potpuno usklađivanje i primjenu, u trenutku pristupanja Europskoj Uniji biti će zatražena prijelazna razdoblja za njihovo usklađivanje.⁴⁶

Do sada, Crna Gora je otvorila 32 od ukupno 33 pregovaračka poglavlja s Europskom Unijom. Ostalo je neotvoreno samo još poglavlje 8 koje je posvećeno konkurenciji. Zahvaljujući intenzivnom radu, tri poglavlja su privremeno zatvorena.

Primjera radi, iako je Hrvatska pregovore vodila pet godina i devet mjeseci, u slučaju Crne Gore vrijeme do zaključka pregovora te punopravnog članstva u EU još uvijek nije sigurno, ali je sigurno da su joj vrata Unije već otvorena.

U posljednjem izvješću EK o napretku Crne Gore prema EU, iz svibnja 2019. godine, Crna Gora je opomenu i loše rezultate dobila iz oblasti slobode medija, kao i u borbi protiv korupcije i organiziranog kriminala. S pravom se postavlja i pitanje daljeg unapređenja vladavine prava i mnogi drugi pitanja koja stanovništvo još uvijek dijeli od europske kvalitete života.⁴⁷

3.3.2. Europska unija i Srbija

Tijekom 90-ih godina prošlog stoljeća u Srbiji je Slobodan Milošević držao vlast u zemlji unatoč masovnim oporbenim prosvjedima i različitim vođama opozicija. U srpnju 1997. godine izabran je za predsjednika Savezne Republike Jugoslavije, ali kraj njegove vladavine nadzirao se već dvije godine poslije, i to zbog novih ratnih sukoba na Kosovu.

Nakon 5. listopada 2000. godine i pada režima Slobodana Miloševića, u Srbiji su nastale demokratske promjene. Novoizabrani predsjednik Vojislav Koštunica već tri dana poslije pozvan je na samit EU u Biarritz, a samo dva mjeseca poslije i na samit u Zagreb, što je označilo i prve korake u zbližavanju Srbije i Europske Unije. Pet godine kasnije počeli su pregovori Europske Unije sa Srbijom i Crnom Gorom o zaključenju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju koji je ujedno predstavljao i prvu stepenicu prema integraciji u Europsku Uniju.⁴⁸

Nakon što je godinu dana poslije Crna Gora proglasila nezavisnost, novi sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Europske Unije i Srbije potpisan je 29. travnja 2008.

⁴⁶ Đurović G., Evropska Unija i Crna Gora: proces pristupanja

⁴⁷ <https://ec.europa.eu>

⁴⁸ Istorijat odnosa Srbije i EU, dostupno na: <http://www.mei.gov.rs/srl/srbija-i-eu/istorijat-odnosa-srbije-i-eu/> (16.09.2019)

godine. Ipak, od svih zemalja Zapadnog Balkana- Srbija je u prošlosti imala najkompliciranije odnose sa EU. Tek nakon već spomenutih promjena, u listopadu 2000. godine došlo je do kakve-takve normalizacije odnosa između Srbije i Europske Unije. Kao i druge članice u procesu pristupanja ka Europskoj Uniji, i Srbija se obvezala na postepeno usklađivanje zakonodavstva s pravnim tekovinama EU, a za ostvarivanje tih ciljeva još 2008. godine je prihvaćen Nacionalni program za integraciju Srbije u Europsku Uniju.

Srbija je svoj zahtjev za članstvo u Europsku Uniju predala 19. prosinca 2009. godine, a dvije godine poslije Komisija je dala pozitivno mišljenje i preporučila da se Srbiji dodijeli status zemlje kandidatkinje. Uskoro je Europska komisija izdala Mišljenje o spremnosti da se Srbiji, koja se prijavljuje za članstvo, odobri status kandidata. Prvim danom ožujka 2012. godine, Europsko vijeće je Srbiji dodijelilo status zemlje kandidatkinje.

Komisija je u Mišljenju o zahtjevu Srbije za prijem u EU godinu dana ranije, na sljedeći način ocijenila nivo usklađenosti srpskog zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU:

U istom Mišljenju, Srbija je trebala razviti kapacitete za ispunjenje zahtjeva za usaglašavanje zakonodavstva u sljedećim područjima: pravo privrednih društava; ribarstvo; oporezivanje; ekonomska i monetarna politika; statistika; poduzetništvo i industrijska politika; nauka i istraživanje; obrazovanje i kultura; carinska unija; ekonomski odnosi sa inozemtvom; spoljna, bezbjednosna i obrambena politika; financijske i budžetske odredbe.

Srbija će morati da uloži dodatne napore kako bi u sljedećim područjima usaglasila zakone sa pravnim tekovinama EU i djelotvorno ih primijenila: slobodno kretanje robe; sloboda kretanja radnika; pravo poslovnog nastanjiavanja i slobodno kretanje kapitala; sloboda pružanja usluga; javne nabavke; pravo intelektualne svojine; politika konkurencije; financijske usluge; informacijsko društvo i mediji; politika sigurnosti hrane, veterinarska i fitosanitarna zaštita; transportna politika; energetika; socijalna politika i zapošljavanje; transeuropske mreže; regionalna politika i koordinacija; zaštita potrošača i zdravlja.⁴⁹

⁴⁹ Budimir B., Međak V., Vodič kroz pristupanje Srbije Evropskoj Uniji, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Beograd, 2017.

U svim navedenim područjima neophodna su dalja prilagođavanja pravnog i institucijskog okvira, naročito jačanje administrativnih kapaciteta i kapaciteta za sprovođenje.

„Neophodno je da Srbija uloži znatne i kontinuirane napore kako bi uskladila propise sa pravnim tekovinama EU i djelotvorno ih primijenila u srednjem roku u sljedećim područjima:

1. poljoprivreda i ruralni razvoj;	2. pravosuđe i osnovna prava;
3. pravda, sloboda i bezbjednost;	4. financijska kontrola. ⁵⁰ “

U siječnju 2014. godine Europski savjet je donio odluku o otvaranju pristupnih pregovora sa Srbijom.

Pregovori su započeli sazivanjem i održavanjem međuvladine konferencije koju su činili predstavnici vlada država članica EU i Republike Srbije. U lipnju 2019. godine Srbija je od početka pregovora otvorila svoje 17. poglavlje od ukupno 34, te se smatra da će uz Crnu Goru biti prva sljedeća nova članica Europske Unije. Pregovori sa Srbijom imaju još jednu specifičnost koja je vezana za praćenje odnosa između Beograda i Prištine. Zbog toga u pregovaračkim okvirima EU postoji i poglavlje 35-ostala pitanja. To poglavlje predstavlja mehanizam za praćenje i ocjenu implementacije sporazuma koji su ranije postignuti u dijalogu o normalizaciji, i napredak u tom poglavlju će uslovljavati napredak u cjelokupnim pregovorima o pristupanju Srbije u Europsku Uniju.⁵¹

Iako je otvorila znatno manje pregovaračkih poglavlja nego Crna Gora, Srbija je do sada privremeno zatvorila dva poglavlja (samo jedan manje od Crne Gore).

U posljednjem izvješću EK o napretku Srbije prema EU, iz svibnja 2019. godine, poseban naglasak je stavljen na potreban napredak u području slobode govora i borbi protiv kriminala i korupcije, te ulaganju dodatnih napora u područjima vladavine prava, pravosuđa i jačanju demokratskih institucija i većom posvećenošću u precesuiranju ratnih zločina.⁵²

⁵⁰ Budimir B., Međak V., Vodič kroz pristupanje Srbije Evropskoj Uniji, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Beograd, 2017., str.44.

⁵¹ Budimir B., Međak V., Vodič kroz pristupanje Srbije Evropskoj Uniji

⁵² <https://ec.europa.eu>

3.3.3. Europska Unija i Kosovo

Na već ranije spomenute pregovore u Daytonu nije bio pozvan niti jedan predstavnik albanske kosovske političke garniture. S obzirom na to da su značajnu snagu bivših pripadnika jugoslavenske vojske i policije za vrijeme ratova u bivšoj Jugoslaviji činili i pripadnici vojske s Kosova, bilo je samo pitanje vremena kada će i kosovski Albanci ustrojiti svoju vojsku. To je značilo da je i rat na Kosovu postajao sve izgledniji. Uskoro su i započeli oružani sukobi.

„Eskalacija vojnih sukoba vodila je radikalizaciji političke scene, što se očitovalo i u sastavu nove vlade u Beogradu, formirane od Miloševićeve Socijalističke partije Srbije i Srpske radikalne stranke Vojislava Šešelja, koji je postao i njenim podpredsjednikom. Šešeljevo imenovanje povećalo je već prisutno nezadovoljstvo zapadnih diplomata i svih koji su se u to vrijeme u međunarodnoj javnosti očitali o srbskim političkim pozicijama.“⁵³

U to vrijeme, međunarodni činovnici, izaslanstvo EU-a, UN-a i drugih najmoćniji država svijeta „hodali su na prstima“ oko Miloševića kako ga nebi uznemirili dok ga pokušavaju nagovoriti na to da kosovskim Albancima prizna barem status manjine.

Ipak, poslije bombardiranja SRJ Jugoslavije, Miloševiću nije preostalo ništa drugo nego da povuče policiju i vojsku sa Kosova. Tako je Kosovo postalo protektorat UN-a i Srbija više nije imala kontrolu nad njim. Danas je Kosovo država.

Proglašenje neovisnosti Kosova 2007. godine poljuljalo je teritorijalno jedinstvo Srbije, ali i nacionalni identitet. Srpski političari i šira javnost Kosovo i dalje legitimiraju kao neotuđiv dio Srbije, premda je Kosovo priznala većina europskih država. Određene članice EU, poput Španjolske, Grčke, Cipara i Slovačke još uvijek nisu dale zeleno svjetlo u priznavanju Kosova kao nezavisne države, te se stoga europski put Kosova u godinama koje dolaze ne čini realnom opcijom.⁵⁴

Iako je Europska Unija od Srbije zahtijevala da potpiše Bruxelleski sporazum, čija je zadaća bila normalizirati odnose između ove dvije države i omogućiti im napredovanje u europskom integracijskom procesu, čini se da se taj dogovor trenutno teško poštuje.

Sam sporazum ne podrazumijeva priznavanje kosovske neovisnosti od strane Beograda, stoga i srpske političke elite tek djelomično odgovaraju na zahtjev EU kako

⁵³ Božinović D., Uzajamna tranzicija NATO-EU jugoistok Europe, Topical, Zagreb, 2010., str. 210.-211.

⁵⁴ Jačanje pritiska na države koje još nisu priznale Kosovo, dostupno na:
<http://www.glasslavonije.hr/356445/2/Jacanje-pritiska-na-drzave-koje-jos-nisu-priznale-Kosovo>

ne bi izgubile potporu birača, jer je sukob između Srbije i Kosova utemeljen na mitu o kosovskoj bitci. Kosovo je dobilo status potencijalnog kandidata za članicu Europske Unije, a pregovori o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju započeli su 28. listopada 2013. godine. Nakon trećeg sastanka Vijeća za stabilizaciju i pridruživanje Europske Unije i Kosova održanog 17. prosinca 2018. godine ispitani su događaji vezani za ispunjavanje političkih kriterija i trenutno stanje u pogledu gospodarskih kriterija, financijske suradnje i provedbe Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sličan je onom koji je EU potpisala sa državama središnje i istočne Europe, koje su već ranije postale članice EU (2004.-2007.), a prve mehanizme Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Kosovo je dogovorilo na summitu u Zagrebu još 2000. godine. SSP će biti još važniji za Kosovo iz razloga jer će to biti prvi formalni ugovorni odnos između Kosova i EU, i kao takav regulirat će odnose između Kosova i Unije.

Kao i u drugim zemljama u regiji, pored trgovinski odnosa između Kosova i EU, ovaj SSP još obuhvaća:⁵⁵

- regionalnu suradnju;
- slobodno kretanje robe, osnivanja, pružanja usluga i protok kapitala;
- usklađivanje zakona, sprovođenje zakona i pravila konkurencije;
- sloboda pravosuđa i sigurnost;
- politike suradnje i financijska suradnja.

Vlada Kosova je formirala pregovarački tim na čelu sa ministrom za europske integracije, a on je uspješno koordinirao aktivnosti različitih institucija tijekom pregovaračkog procesa, uspostavio mehanizme konzultacija i odredio pozicije za pregovore. Također je pripremljen i Akcijski plan za pregovore o SSP sa više od 200 predviđenih mjera koje se moraju poduzeti i koje Vlada smatra ključnima na putu integracije Kosova u EU.

Za Kosovo je već sada bitna politika koju ima sa EU jer je EU najveći donator na Kosovu. Samo od početka novog tisućljeća pa do 2012. godine Europska Unija je dala više od dvije milijarde eura za financijsku i tehničku pomoć na Kosovu.⁵⁶

⁵⁵ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju s Kosovom, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4314927&from=HR> (12.09.2019)

⁵⁶ Profili donatora i UN implementirajućih agencija, dostupno na: https://www.mei-ks.net/repository/docs/profili_donatora_i_un_implementirajucih_agencija_serbisht.pdf (12.09.2019).

Europska unija istaknula je važnost stalne i djelotvorne provedbe Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju te ugovornih obveza, između ostalog u području trgovine i carine.

EU je izrazio duboko žaljenje zbog povećanja carina koje je vlada jednostrano uvela na uvoz iz Srbije i Bosne i Hercegovine, kao i zbog uvođenja necarinskih prepreka te ustrajao na njihovu hitnom povlačenju. Uvođenje tih carina šteti gospodarskim interesima Kosova i njegova naroda jer se ograničavaju trgovinski tokovi i umanjuje privlačnost Kosova za ulaganja i poslovanje. Sve zapreke trgovini trebalo bi riješiti u okviru odgovarajućih foruma i mehanizama, uz konstruktivno sudjelovanje svih strana na koje se to odnosi u duhu regionalne suradnje i dobrosusjedskih odnosa.⁵⁷

Istaknuta je važnost dobrog dijaloga između Prištine i Beograda, ubrzan i intenzivan rad na zakonski obvezujućem sporazum o sveobuhvatnoj normalizaciji između Kosova i Srbije. Raspravljalo se o najbitnijim stvarima koji se tiču reformi, poštovanja temeljnih prava, gospodarskog razvoja, obrazovanja i zapošljavanja.

To je prva država čiji se sporazum nije ratificirao u svakoj pojedinoj članici EU, ali je sam sporazum stupio na snagu 1. travnja 2016. godine.

U posljednjem izvješću (svibanj, 2019.) EK o napretku Kosova prema EU, Kosovo je kritiziran zbog odluke vlade o uvođenju tarifa od 100% na uvoz robe iz Srbije i BiH. Sjever Kosova je označen kao leglo organiziranog kriminala. Srbija i Kosovo su u istom izvješću pozvani na dodatne napore u pomirenju i dobrosusjedskim odnosima, a kao dobar primjer dati su im Grčka i Sjeverna Makedonija.⁵⁸

3.3.4. Europska Unija i Bosna i Hercegovina

U slučaju Bosne i Hercegovine, nakon raspada Jugoslavije pronalazimo još složenije identifikacijske politike kao posljedicu etno-nacionalizma i rata. Ona je danas podjeljena u dva politička entiteta: Republiku Srpsku- u kojoj žive pretežito bosanski Srbi, i Federaciju- koja uglavnom ujedinjuje Bošnjake i bosanske Hrvate. Rat u Bosni i Hercegovini završio je već spomenutim Daytonskim sporazumom 1995. godine, koji su

⁵⁷ Izjava za medije nakon 3. sastanka Vijeća za stabilizaciju i pridruživanje Europske unije i Kosova, <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2018/12/17/press-statement-following-the-3rd-meeting-of-the-stabilisation-and-association-council-between-the-european-union-and-kosovo-brussels-17-december-2018/> (06.08.2019.)

⁵⁸ <https://ec.europa.eu>

potpisali tadašnji srpski predsjednik Slobodan Milošević, hrvatski predsjednik Franjo Tuđman i bosanskohercegovački predsjednik Alija Izetbegović.

Umjesto da se kohezija unutar države poveća razvijanjem zajedničkih interesa i promoviranjem suradnje, danas u Bosni i Hercegovini nažalost sve su više vidljive razlike između tri glavne etničke skupine. Bosna je svoj sporazum o stabilizaciji i pridruživanju Europskoj Uniji potpisala još 16. lipnja 2008. godine, ali on je stupio na snagu tek skoro 7 godina poslije, zbog čega je formalni zahtjev za članstvo u Europsku Uniju predala 15. veljače 2016. godine.⁵⁹

U pogledu obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Bosna i Hercegovina je ostvarila dobre početne rezultate. Međutim, niz obaveza iz Sporazuma nije ispunjen (npr. pravilno funkcioniranje Parlamentarnog odbora za stabilizaciju i pridruživanje).

Još uvijek postoje neefikasne strukture za koordinaciju četrnaest vlada u zemlji, a u skladu s tim, Bosna i Hercegovina se suočava sa važnim izazovima u provođenju i primjeni zakonodavstva koji proizlaze iz ciljeva integracije u EU.

Posebna pažnja i značajni naponi su potrebni u područjima u kojima se Bosna i Hercegovina nalazi u ranoj fazi pripremljenosti: slobodno kretanje robe; pravo poslovnog nastanjanja i sloboda pružanja usluga; informacijsko društvo i mediji; poljoprivreda i ruralni razvoj; ribarstvo; transportna politika; energetika, ekonomska i monetarna politika; statistika; socijalna politika i zapošljavanje; poduzetništvo i industrijska politika; regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata; obrazovanje i kultura; zaštita potrošača i zdravlja; financijska kontrola.

Potrebni su određeni naponi i u područjima gdje Bosna i Hercegovina ima određeni nivo pripremljenosti, a prije svega misli se na: sloboda kretanja radnika; javne nabavke; pravo privrednih društava; konkurencijska politika; financijske usluge; sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika; oporezivanje; transeuropske mreže; pravosuđe i osnovna prava; pravda, sloboda i sigurnost; nauka i istraživanje; životna sredina i klimatske promjene; carinska unija; vanjski odnosi; vanjska, sigurnosna i odbrambena politika; financijske i budžetske odredbe.⁶⁰

Još uvijek ne postoje područja u kojima Bosna i Hercegovina ima dobar nivo pripremljenosti ili je dobro napredovala u pogledu svojih kapaciteta da preuzme

⁵⁹ Kronologija odnosa BiH i EU, dostupno na:

http://www.dei.gov.ba/dei/bih_eu/default.aspx?id=9808&langTag=hr-HR (12.09.2019.)

⁶⁰ Saopštenje komisije Evropskom parlamentu i vijeću, http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/vijesti/misljenje_ek.pdf (6.8.2019.)

obaveze koji proizlaze iz članstva u EU, a trebala bi nastaviti ulagati dodatne napore u područjima u kojima je zemlja umjereno pripremljena: slobodno kretanje kapitala i pravo intelektualnog vlasništva.⁶¹

Ulazak Bosne i Hercegovine u Europsku Uniju u skorošnje vrijeme nije tako izgledan, iako ona kao i ostale zemlje Zapadnog Balkana teži tome da što prije postane zemlja kandidatkinja za članstvo u Europskoj Uniji.

U zadnjem izvješću EK o napretku Bosne i Hercegovine prema EU, iz svibnja 2019. godine, Europska Komisija je dala do znanja da BiH još uvijek ne ispunjava kriterije za stjecanje statusa kandidata. Kao i u drugim zemljama zapadnog Balkana, najvećim problemima predstavljeni su opet korupcija, politički utjecaj na javnu administraciju i sudstvo, pritisak na medije i sporu reformu pravosuđa.⁶²

3.3.5. Europska unija i Sjeverna Makedonija

Godine 1992., Vijeće sigurnosti UN-a odobrilo je slanje mirovnih snaga u Makedoniju. Makedonija je već sljedeće godine postala članicom UN-a. Ona je od 1992. godine bila pod trgovinskom blokadom Grčke, a sredinom 90-ih godina pogoršala je i svoje odnose s Bugarskom.

Makedonija je 1995. godine uključena u program NATO-a. Do te godine je imala i već spomenuti jednostrani trgovinski embargo od strane Grčke koja joj je zatvorila svoju granicu, ali i izričito zabranila prolazak makedonske robe preko solunske luke.

Tijekom rata na Kosovu svoje utočište pružila je albanskom stanovništvu čime je jasno dala do znanja na čijoj je strani.

U travnju 2001. godine Makedonija je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, dok je zahtjev za članstvo predala 22. ožujka 2004. godine.

U Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju kao glavni ciljevi spominju se:⁶³

- poduprijeti napore Sjeverne Makedonije u jačanju demokracije i vladavine prava;

⁶¹ Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Europskoj uniji, dostupno na: http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/vijesti/misljenje_ek.pdf (16.09.2019)

⁶² <https://ec.europa.eu>

⁶³ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Sjevernom Makedonijom, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=LEGISSUM:4314937> (06.08.2019.)

- doprinijeti političkoj, gospodarskoj i institucionalnoj stabilnosti Sjeverne Makedonije te stabilizaciji regije;
- pružiti prikladan okvir za politički dijalog koji omogućuje razvoj bliskih političkih odnosa između EU-a i Sjeverne Makedonije;
- poduprijeti napore Sjeverne Makedonije u razvoju njezine gospodarske i međunarodne suradnje, među ostalim, približavanjem njezina zakonodavstva zakonodavstvu EU-a;
- poduprijeti napore Sjeverne Makedonije da završi prijelaz na funkcionirajuće tržišno gospodarstvo;
- promicati skladne gospodarske odnose i postupno razvijati područje slobodne trgovine između EU-a i Sjeverne Makedonije;
- razvijati regionalnu suradnju u svim područjima obuhvaćenima predmetnim sporazumom.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je sličan onima u drugim zemljama zapadnog Balkan. On ima deset ključnih poglavlja koja se odnose na sve ono što Sjeverna Makedonija mora poštovati, promicati, na čemu mora raditi, surađivati i protiv čega se mora boriti na svom europskom putu. Proces pristupanja Sjeverne Makedonije počeo je trinaest godina nakon što je proglasila nezavisnost od SFRJ Jugoslavije, još 2004. godine, premda je zadnjih godina taj proces tek neznatno napredovao. U prosincu 2005. godine Makedonija je dobila službeni status kandidata.

Europska komisija svake godine od 2009. naovamo predlaže otvaranje pregovora s Makedonijom, no to je do sada bilo neuspješno zbog toga što Grčka svake godine stavlja veto na tu odluku. Godine 2012. veto je uložila i Bugarska. Makedonija ima nerješena bilateralna pitanja sa Grčkom i Bugarskom, koje zbog toga onemogućuju Makedoniju na njezinu europskom putu.

U lipnju 2018. godine potpisan je Prespanski sporazum o promjeni imena u Sjeverna Makedonija, te je tako okončana višedesetljetna svađa o imenu koju je vodila s Grčkom. Makedonska je europska integracija možda i najviše zaustavljena teškom gospodarskom krizom u Grčkoj.

Sličnost u ranije navedenom primjeru između Srbije i Kosova možemo pronaći u unutarnjim problemima i između Sjeverne Makedonije i Grčke. Tako su Makedonci svoju Skopsku zračnu luku nazvali po Aleksandru Velikom, antičkoj starogrčkoj

povjesnoj ličnosti koja nije imala slavenskih korijena. Po glavnom gradu počeli su se pojavljivati različiti spomenici Aleksandra Velikog i Filipa Makedonskog, do slavluka pobjede, koji istovremeno osnažuju i makedonski nacionalizam.⁶⁴

Ipak, danas se čini da je EU još uvijek podjeljena oko otvaranja pregovora sa Sjevernom Makedonijom i Albanijom.

U posljednjem izvješću EK o napretku Sjeverne Makedonije prema EU, iz svibnja 2019. godine, Sjeverna Makedonija je preporučena kao zemlja koja je spremna za otvaranje pristupnih pregovora sa EU. Riješili su svoje sukobe oko imena sa Grčkom, ispunila potrebne uvijete i sa Albanijom dobila najbolje ocijene u odnosu na ranije izvješće od prošle godine. Mogući točan datum pristupnih pregovora naznačen je kao opcija za listopad ove godine.⁶⁵

3.3.6. Europska Unija i Albanija

Albanija je 1992. godine zbog narodnog nezadovoljstva održala druge opće parlamentarne izbore u godinu dana. Na njima je pobijedila demokratska stranka Salija Berishe.

Odmah je uslijedilo otvaranje zapadnim zemljama, a 1994. godine i pristupanje programu NATO-a. Poslije unutarnjih nemira i građanskog rata ona se i dalje sve više okretala ka Europi.⁶⁶

Tirana je pregovore o SSP-u započela još 2003. godine. Oni su predstavljali nove generacije sporazuma koje je EU namjenila za pet zemalja Zapadnog Balkana i bio je prvi korak na putu ka članstvu u EU.

Albanija je svoj Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju potpisala u lipnju 2006. godine, a formalni zahtjev za članstvo predala je tri godine poslije kada je postala i punopravna članica NATO-a.⁶⁷

Nastavila je i dalje s reformama i pojačala napore na brojnim područjima, poput slobode medija, ubrzanja postupka, vraćanja i nadoknade oduzete imovine, zaštite manjina, te jačanje javne administracije. Središnje mjesto u pogledu koordinacije „europskih“

⁶⁴ Ješe Perković A., Zapadni balkan na putu u EU- Zamke tranzicije, demokratizacije i europeizacije)

⁶⁵ <https://ec.europa.eu>

⁶⁶ Izvor: <http://www.enciklopedija.hr>

⁶⁷ Europsko vijeće, dostupno na:

<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/enlargement/albania/>(3.8.2019.)

poslova pripada Ministarstvu europskih integracija, a ono je odgovorno i za planiranje i nadzor svih aktivnosti vezanih za europske integracije, usklađivanje albanskog pravnog sustava s onim u EU, koordinaciju pretprijetnih fondova Europske Unije, i središnja je točka komunikacije s Europskom komisijom. Albanske državne institucije i dalje su ovisne o europskoj, financijskoj i stručnoj pomoći, a sve njihove aktivnosti vezane za proces pridruživanja EU provode se u okviru Nacionalnog plana za europske integracije koje je usvojilo Vijeće ministara (2014-2020).

Reforme koje su uslijedile u najrecentnijem razdoblju u najvećoj su mjeri rezultat ispunjavanja obveza koje proistječu iz SSP-a.

U ovoj je fazi Europska unija uglavnom istisnula ostale međunarodne aktere te se prometnula u primarnog i najvažnijeg inicijatora upravnih reformi u Albaniji, kao i evaluatora postignutog, provodeći politiku uvjetovanja napretka u pregovorima postignutim reformskim ciljevima. Najvažniji strateški dokument novijeg datuma je Međusektorska strategija reforme javne uprave koju je Vijeće ministara usvojilo 2008. za razdoblje 2008.–2013. Fokalna točka strategije bila je reforma službeničkog zakonodavstva.⁶⁸

Formalni zahtjev za članstvo u EU-u, Albanija je podnijela 24. travnja 2009. godine. Krajem iste godine, Vijeće je odobrilo zahtjev Albanije i pozvalo Europsku komisiju da podnese svoje mišljenje. Zaključak je bio da Albanija ipak još mora postići potreban stupanj usklađenosti s kriterijima za članstvo u EU prije nego što se pregovori formalno budu mogli otvoriti.

U kratkom su vremenu usvojeni Zakon o javnim službenicima (2013.), Zakon o funkcioniranju i organizaciji državne uprave (2012.), Zakon o organizaciji i funkcioniranju upravnih sudova (2012.), Zakon o javnoj nabavi (2012.) te Zakon o koncesijama i javno-privatnom partnerstvu (2013.).⁶⁹ Veliki reformski val započeo je 2012. godine.

Europska komisija je 2012. godine uputila Europskom vijeću odobravanje statusa kandidata Albaniji, a 2014. godine je dobila službeni status kandidata. U studenom 2016. godine predlaže se početak pregovora sa Albanijom. Vijeće za opće poslove 26. lipnja 2018. usvojilo je zaključke o procesu stabilizacije i pridruživanja EU-a i zapadnog

⁶⁸ Javna uprava i politički sustav u Albaniji: upravne reforme u nestabilnom političkom okruženju, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/205271>)

⁶⁹ Javna uprava i politički sustav u Albaniji: upravne reforme u nestabilnom političkom okruženju, <file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/Skarica.pdf> (06.08.2019.)

Balkana, kojim je obuhvaćena Albanija. Europsko vijeće potvrdilo je te zaključke 28. lipnja 2018.⁷⁰

U svibnju ove godine, posljednje izvješću EK o napretku Albanije prema EU pozitivno je kao i ono za Sjevernu Makedoniju. Pohvaljen je napredak u reformi sudstva, a jedan od najvažnijih dijelova ovogodišnjeg izvješća upravo se odnosi na mišljenje Komisije kako je Albanija spremna na pregovore o pristupanju. Ipak, čini se da neke zemlje, poput Francuske i Nizuzemske nisu još dale zeleno svjetlo za otvaranje pregovora.⁷¹

3.4. Berlinski procesi i summiti o EU

Ratni sukobi na prostoru bivše SFR Jugoslavije i dalje opterećuju odnose u regiji. Rezultat tih ratova bio je najveći broj žrtava u Europi nakon Drugog svjetskog rata. Proces društvenog pomirenja teško napreduje bez prije svega točno utvrđenih činjenica o ratnim zločinama i žrtvama u ratu. Berlinski proces je od samoga početka zamišljen kao instrument koji će potaknuti reforme u zemljama u regiji koji trebaju da sprovedu u kontekstu pristupanja Uniji.

On se zasniva na pripremi i financiranju regionalnih infrastrukturnih projekata, harmonizaciji standarda i mjera za olakšavanje prekogranične suradnje u području prometa, energetike, digitalizacije i ekonomije, kao najvažnijih čimbenika razvoja za privredu i građane na Zapadnom Balkanu. Prva deklaracija bila je u Berlinu 2014. godine. To je zapravo diplomatska inicijativa koja je dala mogućnost državama Zapadnog Balkana da poboljšaju svoje ekonomske i političke odnose, a s druge strane predstavljala je spremnost EU da se dodatno angažira u razvoj Zapadnog Balkana. Pozitivni susjedski odnosi i regionalna suradnja stavljeni su kao primarni ciljevi, kao i buduća orijentacija ka Europi, te dobro upravljanje i prosperitet. Ova platforma zamišljena je kao pet konferencija kroz pet godina i to na sljedećim lokacijama: Berlin, Beč, Pariz, Trst i London. Prvih pet deklaracija je održano na prvotno zamišljenim lokacijama, a ove godine i šesta u Poznanju, u Poljskoj.⁷²

⁷⁰ Europsko vijeće, dostupno na:

<https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/enlargement/albania/> (3.8.2019.)

⁷¹ <https://ec.europa.eu>

⁷² REKOM kao preduvjet trajnog mira na Zapadnom Balkanu, <http://yih.hr/hr/rekom-kao-preduvjet-trajnog-mira-na-zapadnom-balkanu/>

Konferencije su praćenje i drugim važnim događajima, kao što su: forumi civilnog društva, poslovni forumi i forumi mladih.

Svih šest zemalja Zapadnog Balkana obvezalo se na reforme kojima je svrha povećati pravnu sigurnost. Drugi, ali jednako bitni ciljevi su bili podržavanje i jačanje nezavisnosti pravosuđa, te intenzivan zajednički rad na regionalnim i bilateralnim odnosima.

Osim toga, postojao je i dogovor o povećanju prosperiteta kroz održivi ekonomski razvoj gdje je poseban naglasak stavljen na otvoreno tržište i strana ulaganja.⁷³

Fokus je bio na malim i srednjim poduzećima gdje postoji inicijativa za stvaranje pozitivne investicijske klime, koja je preduslov za uspjeh u sektoru takvih poduzeća.

Uloga EU u ovome je bila kroz poboljšanje odnosa između investicijskih agencija, kao i načinom komunikacije sa „Germany Trade & Invest“ (njemačka agencija za ekonomski razvoj).⁷⁴

Možemo reći da kao takvi, Berlinski procesi i njihov utjecaj na Zapadni Balkan ipak ima svoje pozitivne i negativne strane.

S jedne strane, upravo zahvaljujući njima, zemlje Zapadnog Balkana smatraju se jednim od najvažnijih geopolitičkih ciljeva Europske Unije. Na njima su uspostavljene ideje kao „Regionalni ekonomski prostor na Zapadnom Balkanu“ s naglaskom na važnost povezivanja u polju energetike, prometa i digitalne infrastrukture te drugi koje ćemo navesti dok budemo malo bolje pisali o svakoj konferenciji posebno. S druge strane, prije svega mislimo na „crveno svjetlo“ koje nam pokazuje svaka konferencija o tome što nije učinjeno ili što bi se moglo bolje učiniti, te upitnost stvarni rezultata. Možda je izostala i puna podrška ostali zemalja članica EU jer već na prvoj konferenciji prisustvovalo je samo sedam članica Unije.⁷⁵

Na prvog konferenciji u Berlinu (24.kolovoza 2014.) usvojen je plan procesa i donesena je zajednička izjava u kojoj se sve zemlje Zapadnog Balkana obvezuju na ulaganje dodatnih napora u procesu svih reformi, te doneseno 18 točaka u Završnoj deklaraciji predsjedatelja konferencije.

⁷³ Bosna i Hercegovina i Berlinski proces: Analiza stanja ključnih procesa u BiH pred londonsku konferenciju 2018, https://bsc.ius.edu.ba/sites/default/files/bosna_i_hercegovina_i_berlinski_proces_web.pdf (14.08.2019).

⁷⁴ Bosna i Hercegovina i Berlinski proces: Analiza stanja ključnih procesa u BiH pred londonsku konferenciju 2018, https://bsc.ius.edu.ba/sites/default/files/bosna_i_hercegovina_i_berlinski_proces_web.pdf (14.08.2019).

⁷⁵ Bosna i Hercegovina i Berlinski proces: Analiza stanja ključnih procesa u BiH pred londonsku konferenciju 2018, https://bsc.ius.edu.ba/sites/default/files/bosna_i_hercegovina_i_berlinski_proces_web.pdf

Svrha konferencije bila je dati nove impulse koji bi vodili rješavanju otvorenih pitanja u regiji u iduće četiri godine. Konferencija se odvijala i pod simbolikom stote obljetnice izbijanja prvog svjetskog rata, čiji se početak veže upravo uz atentat u Sarajevu.

Sudionici konferencije dali su zajedničku izjavu u kojoj se obvezuju da će u sljedeće četiri godine “zajedno ulagati pojačane napore oko daljnjeg konkretnog napretka u procesu reformi, rješavanju otvorenih bilateralnih i nacionalnih pitanja te pomirbi unutar i između društava u regiji.”

Odlučeno je i da će se u iduće četiri godine do 2018. jednom godišnje održavati ovakvi sastanci kako bi “provodili agendu dogovorenu na današnjem susretu te je ojačali daljnjim konkretnim projektima”.⁷⁶

Drugu konferenciju u Beču, održanu 27.kolovoza 2015.godine, obilježile su: usvajanje deklaracije o rješavanju bilateralnih sporova, usvanje liste specifičnih regionalnih projekata vezanih za transport i energetiku, dijalozi o obrazovanju, kao i dogovor o osnivanju Fonda za Zapadni Balkan. Zanimljivo, na ovoj konferenciji najviše se zapravo razgovaralo o izbjegličkoj krizi i tkz. „Balkanskoj ruti“ pomoću koje migranti dolaze u zemlje Zapadne Europe.

U sklopu konferencije koja je trajala dva dana održani su brojni bilateralni sastanci na ministarskom, premijerskom i predsjedničkom nivou, potpisani su važni sporazumi, kao što je to sporazum između Srbije i Kosova, pokrenuti gospodarski projekti, ali i usaglašeni stavovi o brojnim aktualnim pitanjima kao što je pitanje dinamike pregovora pojedinih zemalja o pristupanju Europskoj uniji i rješenja aktualne izbjegličke krize koja je posebno teška u Makedoniji i Srbiji.⁷⁷

Na trećoj konferenciji održanoj 04.srpnja 2016.godine u glavnom gradu Francuske najviše se raspravljalo o suradnji mladih, transportu i energetici, a kao najvažnija postignuća ovog samita može se izdvojiti upravo potpisivanje zajedničke deklaracije o osnivanju Regionalnog ureda za suradnju mladih (RYCO) na Zapadnog Balkanu. Dogovoreno je da će ured sjedište imati u Tirani, te da će polovicu njegova proračuna financirati šest zemalja potpisnica, a drugu polovicu međunarodne financijske

⁷⁶ Berlinska konferencije o zapadnom Balkanu iznjedrila ambiciozan plan, <https://narod.hr/eu/berlinska-konferencija-o-zapadnom-balkanu>, (14.08.2019.)

⁷⁷ Milanović, Pusić i Vrdoljak na konferenciji o zapadnom Balkanu u Beču, <http://www.kroativ.at/hr/clanak/politika/milanovic-pusic-i-vrdoljak-na-konferenciji-o-zapadnom-balkanu-u-becu-542> (14.08.2019)

institucije i Europska Komisija. Isto tako, značajnu ulogu na ovom summitu održala je i Hrvatska, koja je napravila veliki korak u pristupanju Srbije ka integraciji u EU.

Na slijedećoj konferenciji, održanoj u Trstu 12.srpnja 2017.godine najvažnije teme su bile infrastrukturni projekti, ekonomska suradnja i transport. Postignut je dogovor o transportnoj zajednici i istraživačkoj fondaciji. Transportna zajednica tako će stvoriti tržište od 20 milijuna ljudi.

Na summitu u Trstu održan je i Forum mladih EU-zapadni Balkan koji je okupio više od 100 mladih lidera i predstavnika organizacija mladih koji su razgovarali o poduzetništvu, mobilnosti, inkluzivnosti i ulozi mladih.⁷⁸

Peti summit održan je u srpnju 2018. godine u Londonu. Glavne teme o kojima se pričalo bile su suradnja na području prometa, pitanja sigurnosti, bolja priprema zemalja u regiji u njihovu procesu pristupanja Europskoj Uniji, te druge teme vezane za gospodarstvo, povezivanje i migracije.

Ovaj summit ostao u sjenci Brexita i izlaska Velike Britanije iz EU, pa je se više nakon završetka s domaćim novinarima raspravljalo o tome nego koliko su zaista Berlinski procesi efikasni i kakve rezultate ostavljaju iza sebe.

Naposljetku, ove godine (2019.) u Poznanju održan je i posljednji summit o Zapadnom Balkanu. Glavne teme se bile prometno i energetska povezivanje u regiji, ekonomske integracije, suradnja mladih, sigurnosni i migracijski izazovi, bilateralna i različita druga pitanja u regiji.

Europska komisija je objavila priopćenje u kojem ističe da je EU na summitu u Poznanju potvrdila svoju privrženost jačanju suradnje u regiji s nizom konkretnih mjera u pet ključnih područja: prometu i energiji, digitalnoj ekonomiji, sigurnosti i dobrosusjedskoj suradnji.⁷⁹

Nakon Poljske, sljedeća dva summita će se održati u Bugarskoj i Sjevernoj Makedoniji, te bi Berlinski procesi i dalje trebali igrati važnu ulogu u proširenju EU na zemlje jugoistočne Europe.

⁷⁸ EUROPSKA UNIJA PORUČILA BALKANU: 'Čim vi provedete reforme, mi ćemo ispuniti naša obećanja', <https://net.hr/danas/svijet/europska-unija-porucila-balkanu-cim-vi-provedete-reforme-mi-cemo-ispuniti-nasa-obecanja/> (14.08.2019.)

⁷⁹ POZNANJ; Poljska kritizira EU zbog zanemarivanja zemalja jugoistoka Europe, <https://hrvatskonebo.org/2019/07/06/poznanj-poljska-kritizira-eu-zbog-zanemarivanja-zemalja-jugoistoka-europe/> (14.08.2019.)

4. TRGOVINSKI I INVESTICIJSKI TIJEKOVI IZMEĐU EUROPE I ZAPADNOG BALKANA

U ovom poglavlju pobliže će se prikazati vanjskotrgovinski tijekovi između EU i zemalja zapadnog Balkana, te inozemna izravna ulaganja EU u ove zemlje. Posebnu važnost imaju i pretpristupni fondovi kojima EU pomaže razvoj ove regije.

4.1. Vanjska trgovina Europske Unije sa zemljama Zapadnog Balkana

Nakon poremećaja uzrokovanih ratovima u 1990-ima i financijskim krizama 2008.-2011., države zapadnog Balkana (Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Makedonija, Crna Gora i Srbija) produbile su gospodarske veze s Europskom Unijom. EU je najveći trgovinski partner ove regije i zaslužna za 83% njezinog izvoza i 67% uvoza. Od 2008. godine je robno-trgovinska razmjena između EU i zapadnog Balkana porasla za 80%, potaknuta Sporazumima o stabilizaciji i pridruživanju. Visoki trgovinski deficit ove regije posljedica je slabih proizvodnih mogućnosti uz robu niske dodane vrijednosti.⁸⁰

Jedan od najznačajniji doprinosa koji je EU dala zemljama u regiji je otvaranja svog tržišta za zemlje zapadnog Balkana. Tako se tržište veće od 500 milijuna korisnika otvorilo za zapadnobalkasne proizvode. U isto vrijeme, ovim zemljama je ovisno o situaciji u kojoj se nalaze dato vrijeme od nekoliko godina da otvore svoje tržište za proizvode iz EU. To je zapravo vrijeme pripreme zemalja da se nose sa eventualnim pritiscima konkurencije proizvoda iz EU što predstavlja jedan od najveći poticaja za privlačenje inozemnih izravnih ulaganja u zemlje regije jer njihovi proizvodi mogu da slobodno uđu i postave se na Veliko europsko tržište.

Danas vanjskotrgovinska razmjena proizvoda između zemalja u regiji važna je i za Uniju, ali prije svega i za države zapadnog Balkana

⁸⁰ VJEROJATNO PRIDRUŽIVANJE ZAPADNOG BALKANA EUROPSKOJ UNIJI - ZBOG STRATEŠKOG ZNAČAJA REGIJE, dostupno na: <http://www.coface.hr/Novosti-i-Publikacije/Publikacije/Vjerojatno-pridruzivanje-zapadnog-Balkana-Europskoj-Uniji-zbog-strateskog-znacaja-regije>).

Tablica 7. Vrijednost uvoza i izvoza Europske Unije sa zemljama Zapadnog Balkana u razdoblju od 2009. do 2018. godini

	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
UVOZ										
CRNA GORA	171,6	185,5	224,8	298,3	188,4	251,2	143,6	151,2	165,6	189,4
SRBIJA	3.435,5	4.348,9	5.147,5	5.053,0	6.588,2	7.109,5	7.880,1	8.720,7	9.999,0	11.008,7
KOSOVO	78,2	149,4	140,0	123,8	125,1	95,6	104,2	72,1	88,9	100,6
BIH	1.933,6	2.487,9	2.950,9	2.990,4	3.244,3	3.329,9	3.493,3	3.781,8	4.255,8	4.628,2
SJ.MAKEDONIJA	1.320,7	1.852,0	2.280,7	2.109,6	2.388,2	3.018,7	3.365,0	3.722,2	4.251,1	4.925,4
ALBANIJA	650,7	895,5	946,0	1.118,3	1.234,7	1.246,2	1.164,6	1.290,4	1.503,1	1.757,0
IZVOZ										
CRNA GORA	693,0	715,2	786,4	892,8	912,0	973,1	876,8	994,1	1.067,2	1.205,7
SRBIJA	7.070,5	7.880,9	9.116,4	9.659,5	9.927,3	10.356,8	11.145,1	11.667,8	13.390,3	14.737,1
KOSOVO	623,8	681,1	735,6	713,8	723,7	727,9	763,9	853,8	906,5	1.043,6
BIH	3.938,5	4.202,3	4.745,8	4.830,4	4.776,5	5.024,1	5.076,9	5.254,5	5.921,4	6.081,7
SJ.MAKEDONIJA	2.169,8	2.531,6	3.038,5	3.371,6	3.396,0	3.818,3	4.113,5	4.449,6	4.969,9	4.563,4
ALBANIJA	2.121,2	2.187,3	2.330,1	2.443,8	2.326,2	2.468,2	2.519,3	2.705,8	2.989,2	3.194,0

Izvor: Izrada autora, prema podacima iz Eurostata⁸¹

Srbija je prošle godine u zemlje EU izvela 11.008,7 milijuna eura robe, što je značajan porast u odnosu na 2017.godinu kada je vrijednost iznosa bila 9.999,0 milijuna eura (oko 70% ukupnog izvoza). Iza nje je Sjeverna Makedonija koja je u 2018.godina zabilježila izvoz u vrijednosti od 4.925,4 milijuna eura što je za 674,3 milijuna eura više nego deset godina ranije.⁸²

Vrijednost izvoza Bosne i Hercegovine u EU u 2018. godini bio je 4.628,2 milijuna eura što je porast od 372,4 milijuna eura u odnosu na 2017.godinu kada je izvoz iznosio 4.255,8 milijuna eura (što je 71% njenog ukupnog izvoza).

Albanija je u 2018. godini u zemlje EU izvela 1.757,0 milijuna eura, što je u odnosu na 2009.godinu porast od 1.106,3 milijuna eura. Godinu dana ranije Albanija je imala vrijednost izvoza u EU od 1.503,1 milijuna eura što čini 77% ukupnog izvoza te zemlje.

Crna Gora je najveći izvoz u zemlje EU ostvarila 2012. godine kada je on iznosio 289,3 milijuna eura. Od 2013.godini Crna Gora više nije dostigla tu razinu izvoza, a u 2018.godini vrijednost izvoza u zemlje EU iznosio je 189,4 milijuna eura.

Najmanji izvoz već godina unazad bilježi Kosovo. On je u zadnjih deset godina narastao za samo 22,4 milijuna eura. Zaključno sa 2018.godinom, iznosio je 100,6 milijuna eura.

⁸¹ Eurostat, dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (13.09.2019.)

⁸² Uvoz EU iz Zapadnog Balkana udvostručen od 2007. - Najveći udio ima Makedonija, dostupno na: <https://ba.ekapija.com/news/2142765/uvoz-eu-iz-zapadnog-balkana-udvostrucen-od-2007-najveci-udio-ima-makedonija> (13.09.2019)

Srbija je prva na listi zemalja zapadnog Balkana kada je u pitanju i uvoz iz EU. Prošle godine je iz zemalja Europske Unije uvezla proizvode u vrijednosti od 14.737,1 milijuna eura (što je više od polovine uvoza Srbije), a druga je Bosna i Hercegovina sa uvozom nešto većim od 6 milijardi eura. Sjeverna Makedonija je treći na listi kada je u pitanju uvoz iz EU. U 2018. godini uvezla je proizvode u vrijednosti od 4.563,4 milijuna eura što je više od dva puta u odnosu na 2009. godinu. Albanija je prvi puta prošle godine zabilježila uvoz nešto veći od 3 milijarde eura.

Vrijednost uvoza iz EU u zadnjih deset godina skoro je udvostručila i Crna Gora, pa je on u 2018.godini iznosio 1.205,7 milijuna eura. Najslabije rezultate u uvozu zemalja zapadnog Balkana opet je zabilježio Kosovo, koji je u prošloj godini uvezao proizvode iz EU u vrijednosti od 1.043,6 milijuna eura.

Možda vanjskotrgovinska razmjena i nije velika u odnosu na druge zemlje Unije, ali je značajna zemljama u regiji, kako za unutarnju ekonomsku politiku svake od ovih zemalja tako i za proces integracije prema EU.

Tablica 8. Udio uvoza i izvoza Europske Unije sa zemljama zapadnog Balkana u ukupnom uvozu i izvozu Europske Unije (izraženo u postotcima)

	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
UVOZ										
CRNA GORA	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
SRBIJA	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6
KOSOVO	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
BIH	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
SJ.MAKEDONIJA	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
ALBANIJA	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1,
IZVOZ										
CRNA GORA	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
SRBIJA	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8
KOSOVO	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
BIH	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
SJ.MAKEDONIJA	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
ALBANIJA	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2

Izvor: Izvor: Izrada autora, prema podacima iz Eurostata⁸³

Možemo zaključiti da su uvoz i izvoz između Europske Unije i zemalja zapadnog Balkana svake godine sve veći, što znači da i trgovinska razmjena konstantno raste.

⁸³ Eurostat, dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (13.09.2019.)

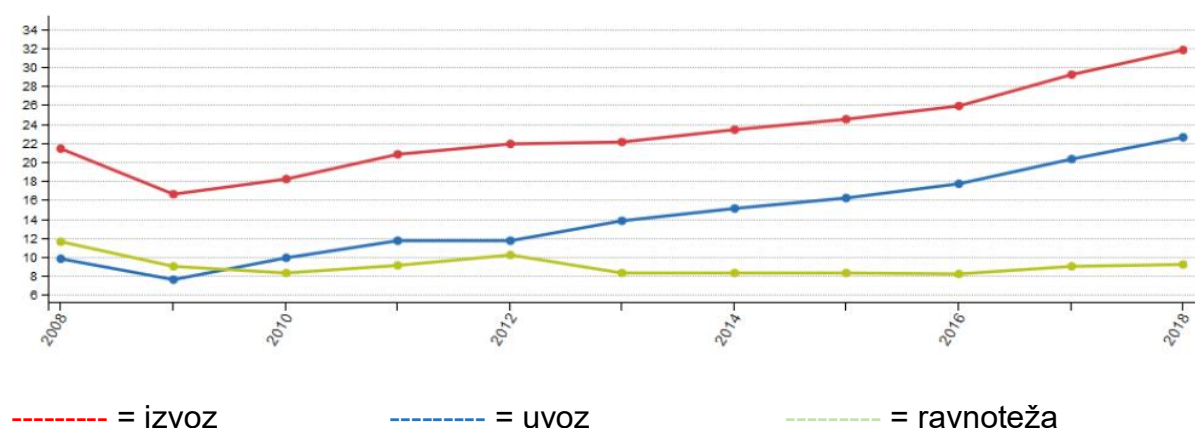
Prema europskoj agenciji za statistiku Eurostat, uvoz Europske unije iz zemalja Zapadnog Balkana u posljednjih desetak godina skoro se utrostručio, sa 7.590,3 milijuna eura na 22.609,3 milijuna eura.

Izvoz Europske Unije se također povećao sa 16.616,8 milijuna eura u 2009. godini na 30.825,5 milijuna eura u 2018. godini.

Ukupna vanjskotrgovinska razmjena sa Europskom Unijom od izrazitog je značaja za zemlje zapadnog Balkana jer ona čini 65,3% ukupnog uvoza i izvoza ovih zemalja, što znači da je EU najvažniji strateški trgovinski partner na zapadnom Balkanu.

Od svih zemalja zapadnog Balkana, Srbija je u istoj (2018.) godini ostvarila najveću vanjskotrgovinsku razmjenu (25,75 milijardi eura), što je udio od 47,9% u odnosu na sve zemlje zapadnog Balkana zajedno.

Grafikon 1. Izvoz, uvoz i vanjskotrgovinska bilanca EU-a sa zemljama zapadnog Balkana

Izvor: Western Balkan countries-EU - international trade in goods statistics⁸⁴

Trgovinska ravnoteža je najmanja bila u 2016. godini kada je iznosila 8.187,1 milijuna eura, a najveću visinu dosegla je 2008. i 2012. godine kada je iznosila više od 10 milijardi eura.

Izvoz Europske Unije u zemlje zapadnog Balkana bio je u 2018. godini 30.825,5 milijuna eura, dok je izvoz zemalja zapadnog Balkana u EU iznosio 22.609,3 milijuna eura, čime je EU ostvarila suficit veći od 8,2 milijarde eura.

⁸⁴ Western Balkan countries-EU - international trade in goods statistics, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Western_Balkan_countries-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#Western_Balkan_countries_trade_with_the_EU_and_other_main_partners (13.09.2019)

4.2. Inozemna izravna ulaganja u zemlje zapadnog Balkana

Iako je posljednjih godina različita ekonomska i politička situacija u svim zemljama zapadnog Balkana, možemo reći da ove zemlje bilježe svoj rast.

Inozemne izravne investicije (FDI) na ovim prostorima datiraju od početka 90-ih godina prošlog stoljeća i nastankom novih država.

Europska prisutnost osobito je važna u bankarstvu, telekomunikacijama, energetskom i turističkom sektoru te, u manjoj mjeri, u proizvodnji. Strana izravna ulaganja predstavljaju 40% BDP-a u Albaniji te Bosni i Hercegovini, 70% u Srbiji i 113% u Makedoniji. Visoka euroizacija regije ukazuje na snažnu ovisnost o gospodarstvu i monetarnim politikama Eurozone.⁸⁵

Zemlje zapadnog Balkana (WB6) su samo u razdoblju 2012.-2017. godine zaprimile od zemalja EU-28 više od 23 milijarde eura izravni inozemnih ulaganja, a opet prednjači Srbija u kojoj su priljevi FDI-ja u istom vremenu iznosili 10882 milijuna eura.

Tablica 9. Priljevi izravnih inozemnih ulaganja iz EU u zemlje zapadnog Balkana od 2012. – 2017. godine (u milijunima EUR).

	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	UKUPNO
CRNA GORA	482	337	375	630	205	494	2523
SRBIJA	1009	1584	1500	2114	2127	2548	10882
KOSOVO	229	280	151	309	220	255	1444
BIH	305	239	408	345	256	413	1966
SJ.MAKEDONIJA	111	252	205	217	338	182	1305
ALBANIJA	666	953	837	852	994	1017	5319

Izvor: Izrada autora prema: Eurostat ⁸⁶

Kao što možemo vidjeti iz Tablice 9., Srbija je od 2012. godine u idućih 6 godina primila više od 10 milijardi eura FDI-a iz zemalja Europske Unije. Rekordna je bila 2017. godina u kojoj je priljev izravnih inozemnih ulaganja bio veći od 2,5 milijarde eura. Ta godina bila je rekordna i za Albaniju, koja je u posljednjih šest godina primila više od 5,3 milijarde eura izravnih inozemnih ulaganja iz zemalja EU. Crna Gora je treća na

⁸⁵ VJEROJATNO PRIDRUŽIVANJE ZAPADNOG BALKANA EUROPSKOJ UNIJI- ZBOG STRATEŠKOG ZNAČAJA REGIJE, dostupno na: <http://www.coface.hr/Novosti-i-Publikacije/Publikacije/Vjerojatno-pridruzivanje-zapadnog-Balkana-Europskoj-Uniji-zbog-strateskog-znacaja-regije> (13.09.2019.)

⁸⁶ Eurostat, dostupno na: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Foreign_direct_investment_\(FDI\)_flows,_2007-2017_\(million_EUR\)_CPC19.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Foreign_direct_investment_(FDI)_flows,_2007-2017_(million_EUR)_CPC19.png) (16.09.2019)

listi, a od 2012. do 2017. godine priljevi FDI-a iznosili su više od 2,5 milijarde eura. Ipak, za razliku od većine zemalja zapadnog Balkana, oni su rekordni iznos zabilježili 2015.godine kada je priljev bio 630 milijuna eura. Bosna i Hercegovina je u istom razdoblju zabilježila skoro 2 milijarde eura priljeva FDI-ja, a i za nju je rekordna bila 2017.godina. Priljevi izravnih inozemnih ulaganja iz EU igraju značajnu ulogu u svim zemljama zapadnog Balkana. Kosovo je u šest promatranih godina ostvario 1444 milijuna eura FDI-a, a Makedonija nešto manje (1305 milijuna eura). Svaka od ovih zemalja imala je veću razinu priljeva FDI-a nego odljeva što ih čini neto primateljima izravnih stranih ulaganja.

4.3. Financijska pomoć Europske ekonomske zajednice zemljama Zapadnog Balkana u ratnim i poslijeratnim godinama

Ako govorimo o sredstvima koje su kroz različite međunarodne i europske organizacije „ulazile“ u zemlje u regiji, možemo reći da ti procesi već imaju svoju povijest. Zapravo, već raspadom bivše Jugoslavije, Međunarodna je zajednica od ranih 90-ih potpomagala zemlje u regiji. U istom vremenu osigurana su sredstva u iznosu od više od 10 milijardi eura.

Samo Europska zajednica u vremenu od 1991. do 2000. godine zemljama u regiji pružila je pomoć od gotovo 5.550,05 milijuna eura.

Tablica 10. Pomoć Europske zajednice SAP Regije od 1991.- 2000.
(u milijunima eura, tablica ne uključuje podatke za programe Phare i Obnova)

DRŽAVA	1991.- 1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	UKUPNO
FRJ-Srbija i Crna Gora	170,62	29,95	24,47	18,13	24,08	124,41	288,59	690,24
FRJ-Kosovo	-	-	-	-	13,16	259,60	510,12	782,88
BiH	495,47	216,38	442,42	360,89	295,25	223,95	125,83	2.160,15
Makedonija	96,57	34,43	25,00	73,71	25,48	108,61	47,07	410,87
Albanija	368,13	90,15	55,25	97,90	54,30	205,24	41,29	912,26

Izvor: Izrada autora, Milardović A., Europa 2020- Scenariji promišljanja budućnosti EU i jugoistočne Europe⁸⁷

⁸⁷ Milardović A., Europa 2020- Scenariji promišljanja budućnosti EU i jugoistočne Europe, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2003., str. 233.-234.

Kao što je vidljivo iz priložene tablice 10., Europska zajednica je najviše potpomogla Bosnu i Hercegovinu, koja je primila najveću pomoć od svih zemalja bivše Jugoslavije. Glavninu toga činila je Humanitarna pomoć (ECHO), pogotovo u ratnim i poslijeratnim godinama. FRJ Srbija i Crna Gora u istom razdoblju (posljednje desetljeće 20. stoljeća) primila je gotovo 68 % manje pomoći. I SFRJ Kosovo je od EZ krajem desetljeća primio znatan izvor sredstava, najviše u obliku Humanitarne pomoći (ECHO). Makedonija je najveću pomoć dobila 1999.godiine (nešto više od 108 milijuna eura). Albanija je u istom vremenu primila gotovo 913 milijuna eura pomoći od EZ, što je poslije Bosne i Hercegovine bio najveći priljev pomoći u zemljama u regiji.

Još 2007. godine, dotadašnje programe, ISPA, PHARE, CARD i SAPARD (Ministarstvo financija Republike Hrvatske, 2017.), namijenjene zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima zamjenila je IPA. To je program koji je namijenjen korištenju Instrumenta pretpristupne pomoći, a kroz aktivnosti programa IPA I od 2007. godine do 2013. godine zemljama je na raspolaganju bilo 11,5 milijardi eura.⁸⁸

Ova predpristupna pomoć u skladu je sa Rezolucijom 1244/1999 Savjeta sigurnosti UN-a. Namijenjena je zemljama kandidatima i zemljama potencijalnim kandidatima. Ovaj program sredstvima potpomaže zemlje u usvajanju pravne stečevine i ostalih zahtjeva EU te pripremu zemalja za korištenje strukturnih fondova, prvenstveno kroz aktivnosti javnih tijela, nevladinoga i privatnoga sektora. Svrha je pomoći zemljama u sprovođenju njihovih političkih, ekonomskih i institucionalnih reformi, kako bi bile usklađene sa standardima EU. „Financijskom pomoći dostupnom iz IPA-e upravlja proces pristupanja, a aktivnosti proizlaze iz prioriteta koji se za svaku državu utvrđuju u Europskom i pristupnom partnerstvu, strateškim dokumentima procesa proširenja i izvješćima o napretku koji tvore paket mjera za proširenje koji se objavljuje svake jeseni. Uz paket mjera za proširenje priložen je višegodišnji indikativni financijski okvir instrumenta pretpristupne pomoći (IPA multi-annual indicative financial framework – MIFF)XX. U MIFF-u se nalaze informacije o indikativnim iznosima namijenjenim pojedinim državama i komponentama. Ta financijska matrica predstavlja poveznicu između političkog okvira i proračunskog procesa. Ona se revidira na godišnjoj osnovi, za razdoblje od tri godine.“⁸⁹

⁸⁸ Čolovic Lesoska A. i Trilling M., „Govorimo o IPA II“, Vodič za organizacije građanskog društva, Centar za ekologiju i održivi razvoj-CEKOR, Subotica, 2013., dostupno na: <https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2013/09/toolkit-IPA-II-SR.pdf> (16.08.2019.)

⁸⁹ Tehnička pomoć organizacijama civilnog društva, Prikupljanje sredstava i pristup fondovima EU-a, dostupno na: <https://www.zakladaslagalica.hr/tasco/HTML/Prikupljanje%20sredstava%20i%20pristup%20fondovima%20EU/InstrumentpretpristupnepomoiIPA.html> (16.08.2019.)

Tablica 11. Pregled trošenja IPA sredstava u periodu 2007-2012 (u milijunima eura)

DRŽAVA	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	UKUPNO
Crna Gora	31,4	32,6	34,5	33,5	34,1	35,0	34,5	235,6
Srbija	189,7	190,9	194,8	197,9	201,8	202	208,3	1.385,4
Kosovo(prema UNSC 1244)	68,3	184,7	106,1	67,3	68,7	68,8	71,4	566,5
BiH	62,1	74,8	89,1	105,3	107,4	107,8	63,6	610,1
Sj.Makedonija	58,5	70,2	81,8	91,6	98,0	101,8	113,2	615,1
Albanija	61,0	70,7	81,2	94,1	94,4	94,5	95,3	591,2

Izvor: Izrada autora, prema: europa.eu, dostupno na:

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en (17.09.2019)

Najviše financijski sredstava kroz programe IPA I u zemljama regije od 2007.godine do 2013.godine povukla je Srbija, skoro 1,4 milijarde eura. Srbija je u prosjeku svake godine 200 milijuna eura povlačila kroz IPA I.

Sjeverna Makedonija je kroz programe povukla 615,1 milijuna eura, nešto malo više od Bosne i Hercegovine (610,1 milijuna eura). Za Bosnu i Hercegovinu je vidljiv rast povučenih sredstava iz godinu i godinu sve do 2013.godine kada je zabilježen skoro dva puta slabiji rezultat u odnosu na godinu ranije. Gotovo izjednačena povučena sredstva kroz programe IPA I. (kao Sjeverna Makedonija i Bosna i Hercegovina) kroz promatrano razdoblje ostvarila je i Albanija (591,2 milijuna eura).

Za Kosovo su rekordne godine bile 2008. i 2009. kada su povučena sredstva u iznosu većem od 100 milijuna eura dok je u drugim godinama taj iznos varirao na oko 70 milijuna eura.

Crna Gora je najslabija po ovom pitanju kada su zemlje zapadnog Balkana u pitanju. Ona je od 2007.godine do 2013. godine kroz ove programe povukla tek nešto malo više od 235 milijuna eura.

Možemo reći da je ovaj instrument pomoći možda i najvažnije sredstvo u Strategiji Europske Komisije za predpristupnu pomoć, a on funkcionira i u trenutnom periodu jer je Europska Komisija spremna od 2014.godine do 2020.godine kroz sprovođenje Regulative Europskog parlamenta i Savjeta o Instrumentu (IPA II) izdvojiti kroz ove programe 11,7 milijardi eura pomoći.⁹⁰

Tablica 12. Planirana alokacija IPA II. sredstava 2014-2020 (u milijunima eura)

DRŽAVA	2014.	2015.	2016.	2017.	2018-2020	UKUPNO
Crna Gora	39,6	35,6	37,4	39,5	118,4	270,5
Srbija	195,1	201,4	207,9	215,4	688,2	1508,0
Kosovo(prema UNSC 1244)	83,8	85,9	88,7	91,9	295,2	645,5
BiH	39,7	39,7	42,7	43,7	-	165,8
Sj.Makedonija	85,7	88,9	91,6	94,9	303,1	664,2
Albanija	83,7	86,9	89,7	92,9	296,3	649,5

Izvor: Izrada autora, prema: europa.eu, dostupno na:

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en

(17.09.2019)

Ovaj Instrument za predpristupnu pomoć (IPA II), kao sredstvo programa dostupan je za korištenje različitim korisnicima, kao što su npr. tijela državne uprave, tijela u javnom vlasništvu, poslovne zajednice, pogranične regije, zdravstvene ustanove, socijalni partneri, nevladine udruge, jedinice lokalne samouprave, poljoprivredna gospodarstva te brojne druge fizičke i pravne osobe.

⁹⁰ INSTRUMENT PRETPRISTUPNE POMOĆI - IPA II, dostupno na: <http://europski-fondovi.eu/program/instrument-pretpristupne-pomo-i-ipa-ii> (19.09.2019)

5. STRATEGIJA EUROPSKE UNIJE ZA ZAPADNI BALKAN

U Strasbourgu, 6.veljače 2018.godine, EU je donijela strategiju za zapadni Balkan (tzv. „Strategiju za vjerodostojnu perspektivu proširenja i pojačanu suradnju EU-a sa zapadnim Balkanom”).

Komisija je ovim dokumentom dala potporu regiji usmjerenoj na reforme ali i potvrdila budućnost regije kao geostreško ulaganje u stabilnu, jaku i ujedinjenu Europu koja će se i dalje temeljiti na zajedničkim vrijednostima. To je bio možda i najvažniji korak za zemlje u regiji, pogotovo ako se sjetimo da je Jean-Claude Juncker na početku svog mandata 2014. godine obznanio kako u ovom mandatu neće biti širenja Unije, što je svojevrsno predstavljalo i odraz europskog zamora od proširenje, europsku preokupiranost krizama s kojima se u tom trenutku suočavala Unija, ali i prvi znak da se EU neće zalijetati sa integracijom novih članica koje nisu u potpunosti spremne na taj korak kao što je bio slučaj sa Rumunjskom i Bugarskom 2007.godine, koje tada nisu bile spremne za punopravno članstvo.

Predstavljeno je šest vodećih inicijativa, tj. mjera koje će EU poduzeti u budućem razdoblju kako bi dala potporu transformaciji Zapadnog Balkana u područjima od zajedničkog interesa. To su:⁹¹

1. Vladavina prava: proširenje detaljnih akcijskih planova za usklađivanje Zapadnog Balkana sa standardima EU-a; poboljšanje načina na koji se ocjenjuje provedba reformi, među ostalim novim savjetodavnim misijama.
2. Sigurnost i migracije: pojačavanje zajedničke suradnje u borbi protiv organiziranog kriminala, terorizma i nasilnog ekstremizma, poboljšavanje sigurnosti na granicama i upravljanja migracijama uz potporu alata i stručnosti EU-a; poboljšavanje koordinacije s agencijama EU-a zaduženima za sigurnost granica i upravljanje migracijama.
3. Društveno-gospodarski razvoj: ojačavanje jamstava za privatna ulaganja, pružanje veće potpore novim poduzećima i MSP-ovima te olakšavanje trgovine; jače fokusiranje na politike u području zapošljavanja i socijalne politike uz pružanje veće financijske pomoći socijalnom sektoru, osobito obrazovanju i zdravlju; udvostručivanje sredstava za Erasmus+.

⁹¹ Pitanja i odgovori: Vjerodostojna perspektiva proširenja i pojačana suradnja EU-a sa zapadnim Balkanom, [https://europa.eu/rapid/press-release MEMO-18-562_hr.htm](https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-562_hr.htm) (14.08.2019.)

4. Prometna i energetska povezanost: provođenje inicijativa u regiji te inicijativa s EU-om, uključujući novu potporu za ulaganja; proširivanje energetske unije EU-a u regiji.

5. Digitalna agenda: utvrđivanje plana za smanjivanje troškova roaminga, podupiranje uvođenja širokopojasnog pristupa internetu, e-uprave, e-nabave, e-zdravstva i digitalnih vještina.

6. Pomirenje i dobrosusjedski odnosi: podupiranje borbe protiv nekažnjavanja i tranzicijskog pravosuđa, među ostalim regionalnom komisijom za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima; povećavanje suradnje u području obrazovanja, kulture, mladih i sporta; promicanje kulturne baštine i programa Kreativna Europa.

Ovih šest inicijativa ne predstavljaju neki značajan preokret u pristupu Europske Unije Zapadnom Balkanu, već bi trebale predstavljati nadogradnju na „njihovu integraciju u EU“, te uz Berlinske procese i ostale inicijative koje su za zemlje zapadnog Balkana ranije donošene trebale bi biti od značaja za brže i jednostavnije pristupanje Europskoj Uniji. Komisija je u svom nacrtu ovog dokumenta istaknula da su Srbija i Crna Gora predvodnice u procesu proširenja, i da bi one najprije mogle postati nove članice i to već do 2025. godine.

Ipak, treba naglasiti i da je malo nejasno kako su Srbija i Crna Gora u ovom sporazumu dobile gotovo „izjednačen status“, iako je Crna Gora otvorila znatan dio pregovaračkih poglavlja za razliku od Srbije koja istovremeno ima i veliki problema u normalizaciji odnosa s Kosovom, koje tek treba riješiti. Iako se u strategiji ova godina navodi kao moguća sljedeća godina proširenja, ne treba je shvatiti kao rok, nego kao perspektivu koja se može ostvariti ako se ispune svi kriteriji.

Navodi se da je Komisija spremna pripremiti preporuke za otvaranje pristupnih pregovora s Makedonijom i Albanijom na temelju ispunjenih uvjeta, za Bosnu i Hercegovinu će započeti s izradom mišljenja nakon što iz Sarajeva dobije sveuhvatne i potpune odgovore na upitnik.⁹²

Kosovo također ima priliku za održivi napredak kroz primjenu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, ali će i on napredovati na putu svom putu integriranja na temelju vlastiti zasluga i brzinom kojom bude ostvarivao ono što se od njega i traži. Iako napredak u

⁹² EK: Nova strategija proširenja za zemlje zapadnog Balkana; Plenković pozdravlja tu inicijativu, <https://lider.media/aktualno/biznis-i-politika/hrvatska/ek-nova-strategija-prosirenja-za-zemlje-zapadnog-balkana-plenkovic-pozdravlja-tu-inicijativu/> (14.08.2019.)

regiji nije ujednačen, uglavnom su ista pitanja problematična u svim zemljama Zapadnog Balkana. Istovremeno, planirane su veće financijske aktivnosti u području transporta, energije, digitalnog sektora i drugih važnih područja.

Nekonkurentnost i nesposobnost da se suoče sa pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar EU-a predstavlja i dalje možda najveći problem ekonomija ovih zemalja (unatoč svim pogodnostima koje smo naveli ranije u radu), pa je jedan od naglasak stavljen i na gospodarske reforme kako bi se trebalo pozabaviti strukturnim slabostima i visokom stopom nezaposlenosti.

Ova europska strategija za Zapadni Balkan podjedanko je važna i ovim zemljama i EU. Ona pruža jasnu perspektivu članstva, te sugerira da je Unija donekle prevladala krizu i da se ne bavi više isključivo sama sobom. Ipak, sigurno je da EU neće žuriti sa integracijom ovih zemalja u EU.

Mnogo je posla pred zemljama regije kako bi mogle ispuniti uvjete i kriterije za članstvo u EU-u. U strategiji se naglašava da čelnici zemalja regije ne smiju imati nedoumice u pogledu svoje strateške orijentacije i predanosti. Oni su ti koji u konačnici moraju preuzeti odgovornost za to da ovu povijesnu priliku pretvore u stvarnost.⁹³

5.1. Ciljevi strategije i konačne reforme

Glavni cilj strategije je potaknuti zemlje Zapadnog Balkana da pojačaju svoje napore na ispunjavanju kriterija koji su pred njih stavljeni, ali i naposljetku sama integracija u Europsku Uniju.

Cilj strategije je i pripremiti javno mnijenje u zemljama članicama za nastavak proširenja, koje je palo u drugi plan nakon izbijanja teške financijske krize, koja je uzdrmala same temelje EU-a. U međuvremenu, dok se Europska unija bavila sama sobom, u regiji je porastao utjecaj Rusije, Kine i Turske. "Zapadni Balkan je dio Europe, zemljopisno okružen zemljama članicama EU-a. Narodi EU-a i te regije imaju zajedničko nasljeđe i povijest te budućnost definiranu zajedničkim prigodama i izazovima", navodi Komisija. "Čvrsta, na zaslugama utemeljena perspektiva članstva zapadnog Balkana u EU-u političkom je, sigurnosnom i gospodarskom interesu EU-a. To je moćni alat za promicanje demokracije, vladavine prava i poštovanja temeljnih

⁹³ Strategija za zapadni Balkan: EU iznosi nove vodeće inicijative i daje potporu regiji usmjerenoj na reforme, https://ec.europa.eu/croatia/news/eu_sets_out_new_flagship_initiatives_and_support_for_the_reform_drive_n_region_hr (14.08.2019.)

prava. To je geostrateška investicija u stabilnu, snažnu i ujedinjenu Europu utemeljenu na zajedničkim vrijednostima".⁹⁴

Europska Unija je ovom strategijom dala do znanja da je još uvijek fokusirana na Zapadni Balkan i da joj je on strateški važan. Ipak, u samom sporazumu ističe se da Unija mora postati jača i čvršća, prije nego što postane veća.

Kod prve od šest inicijativa (Vladavina prava) koje smo ranije naveli, istaknuti su jasni ciljevi, a to je da se mora raditi na sprovođenju reformi po pitanju vladavine prava, osnovnih prava i dobrog upravljanja. To su i dalje zapravo najbitnija pitanja za Zapadni Balkan. Ističe se da se moraju osigurati nezavisnost, kvaliteta i efikasnost cjelokupnog sudskog sistema. Jedna od točaka je i da se mora raditi na eliminaciji korupcije u svakom obliku u kojem ona postoji, kao i na eliminaciji organiziranog kriminala koji ima jaku podršku u različitim sferama društva u zemljama regije. Treba činiti više na implementaciji osnovnih prava u zakonodavstvu svih zemelja, ali i na jačanju funkcioniranja demokratskih institucija. Poseban naglasak je stavljen i na reforme javne uprave, pa se zahtjevaju određeni napori i u poboljšanju kvalitete i odgovornosti uprave, veća transparentnost javnih financija, bolje usluge za građane, veći profesionalizam i dr.

Naposljetku je naglašeno i da bi vlade zemalja Zapadnog Balkana trebale omogućiti svim zainteresiranim stranama aktivno učešće u procesu reformi i kreiranju politike.

Druga inicijativa koja se odnosi na sigurnost i migracije naglašava da je važna i jača strateška, kao i operativna suradnja između Europske Unije i Zapadnog Balkana, prije svega u pogledu sigurnosti, ali i u borbi protiv terorizma i radikalizma. Navodi se da je primarno unaprijediti stratešku i operativnu suradnju sa Zapadnim Balkanom po pitanju migracija i upravljanja granicama i to kroz međunarodnu i regionalnu suradnju.

Društveno-gospodarski razvoj kao treća inicijativa u ovoj strategiji također vrlo važna. Trgovina između EU i Zapadnog Balkana je u 2016. godini iznosila više od 43 milijarde eura, ali perspektiva i potencijal za još veći rast i dalje postoji. Investicijski okvir za Zapadni Balkan sve više bi trebao biti u središtu svih investicijski aktivnosti kako bi se i društveno-gospodarski razvoj u regiji povezao sa investicijskim prioritetima Unije. Jedan od najvažniji koraka je i stvaranje Regijalnog ekonomskog područja, ali i pristupanje Svjetskoj trgovnoj organizaciji (WTO). Srbija, kao ni Bosna i Hercegovina još uvijek nisu članice ove međunarode organizacije što sigurno ne predstavlja

⁹⁴ Sljedeće proširenje EU-a: 2025. nije ciljani rok, nego perspektiva, <https://vijesti.hrt.hr/428863/zovko-strategija-prosirenja-vraca-eu-na-zapadni-balkan> (14.08.2019)

olakotnu okolnost na njihovom putu u EU, što je zapravo i jedan od preduvjeta u procesu integracije. Navodi se i da treba raditi na jačanju sprovođenja godišnjeg programa ekonomskih reformi, prije svega na reforme u području zapošljavanja.

U strategiji jasno stoji da je potrebno osigurati poboljšanu podršku stručnom obrazovanju, te osposobljavanju i vještinama, kao i osposobljavanju nastavnika u predškolskom obrazovanju.

Incijativa koja se odnosi na prometnu i energetska povezanost ističe i geografsku važnost Zapadnog Balkana, te to da o njemu ovisi i cjelokupna Energetska zajednica EU. Naglasak je stavljen na izgradnju kapaciteta energetskog regulatora i operatora prijenosnih sistema na Zapadnom Balkanu, ali i na završetku regionalnog tržišta za električnu energiju na Zapadnom Balkanu. Ova točka incijative se dotakla i mjera za uklanjanje administrativnih nedostataka i prepreka na granicama, te ističe važnost nove Strategije o željeznicama. Ovim potezom i Zapadni Balkan bi se priključio na glavnu mrežu i tržište EU, ali i promovirao otvaranje regionalnog željezničkog tržišta što bi bilo od izuzetne važnosti za sve zemlje u regiji. Zbog velikog broja smrtnih slučajeva na cestama koji su posljedica prije svega loše infrastrukture i starih cesta, naglasak je stavljen i na novu Strategiju sigurnosti prometa na putevima.

I digitalna agenda, kao peta incijativa u strategiji za Zapadni Balkan od izuzetne je važnosti, prije svega za zemlje u regiji. Bolja kvaliteta života građana ovisi o razvoju poduzeća, stvaranju rasta, povećavanju produktivnosti, promoviranju inovacija, transformaciji javnih usluga i dr. Zbog toga je i razvoj digitalnog tržišta EU ogledna točka koju bi zemlje u regiji trebale koliko god je moguće primijeniti, a u tome će im pomoći Komisija koja će pokrenuti Digitalnu agendu za Zapadni Balkan te podržati izgradnju kapaciteta u smislu povjerenja, sigurnosti i digitalizacije industrije. Cilj je osigurati da svi sektori imaju koristi od digitalnih inovacija. Spomenuta je i mapa puta koja će omogućiti smanjenje troškova rovinga.

Šesta incijativa, pomirenje i dobrosusjedski odnosi zbog burne povijesti na ovim prostorima zahtjeva možda i najsnažniju odgovornost zemalja Zapadnog Balkana. Komisija će i dalje težiti na incijativama za podršku pomirenja, a od presudnog značaja istaknuta je podrška obrazovanju i potencijalu mladih ljudi na Balkanu, jer na mladima Svijet ostaje. Zahtjeva se još veća suradnja i u području kulture i sporta.

Naposljetku, u svom zaključku Komisija navodi da sve zemlje moraju u vlastitom interesu i u cilju ispunjavanja kriterija za članstvo da sprovedu reforme koje su dogovorene, te da se nedvosmisleno obvežu riječju i djelom da će nadvladati breme

prošlosti i da će raditi na postizanju pomirenja i rješavanju otvorenih pitanja prije njihova pristupanja u EU. Unija se obvezala bez presedana da će kroz ovu strategiju da pruži podršku cilju integracije zemalja Zapadnog Balkana u EU.

5.2. Nastavak proširenja u razdoblju 2025-2030

Za sada je ipak sigurno da će integracije ovih zemlja u EU biti sporija nego što bi to one željele. Konsolidacija unutar Unije je ipak prioritet nakon ulaska Hrvatske u EU, ali ove zemlje tek moraju još dokazati da poštuju i žive europske vrijednosti, te da su u stanju implementirati europsko zakonodavstvo.

Politika proširenje EU još uvijek nema ni potporu svih članica EU, a jedan od razloga je i aktivno uplitanje ruski i turski aktivnosti na političkoj sceni na zapadnom Balkanu.

Komsija smatra da je moguće da Crna Gora i Srbija već 2025. godine uđu u Europsku Uniju kao punopravne članice, a u istom vremenu ostale četiri zemlje Zapadnog Balkana prema istim željama bi trebale biti znatno u pristupnom procesu. U Strasbourgu je prošle godine (2018.) pohvalno izvjestila o znatnom napretku Albanije i Sjeverne Makedonije na njihovom europskom putu, dok su ocijenili da bi Bosna i Hercegovina uz stalna nastojanja i angažman mogla postati kandidat za pristupanje.

Kada to objektivne okolnosti dopuste i Kosovo će imati priliku za održivi napredak primjenom Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Slika 1. Obaveze i tempo eurointegracija država Zapadnog Balkana prema procjenama Europske komisije

Izvor: Strategija EU za Zapadni Balkan, Potpuna normalizacija odnosa Kosova i Srbije u 2019.; Crna Gora i Srbija članice 2025.⁹⁵

⁹⁵ Strategija EU za Zapadni Balkan, dostupno na: <https://www.info-ks.net/vijesti/86049/potpuna-normalizacija-odnosa-kosova-i-srbije-u-2019-crna-gora-i-srbija-clanice-2025> (16.08.2019.)

Da bi se realizirao ovaj optimistički scenarij, od srpske i crnogorske političke elite očekuje se da se s ozbiljnom i jasnom posvećenošću suoče se s reformskim izazovima, a od Srbije se očekiva da već ove godine normalizira svoje odnose s Kosovom. Upitno je koliko se u tome uspjelo u ovom vremenskom razdoblju do sada. S druge strane, još je upitnije je li do 2030. godine ostale četiri članice mogu završiti svoj put integracije u Uniju. Optimistične prognoze nakon ulaska Hrvatske u Europsku Uniju 2013.godine sve više se čine kao nerealna mogućnost jer Unija često napominje kako se politička situacija u BiH nije promijenila „još od Solunskog summita 2003.godine“. S druge strane, Kosovo je u nezavidnoj situaciji jer čak pet zemalja članica (Španjolska, Rumunjska, Grčka, Cipar i Slovačka) još uvijek ga nisu priznale kao državu.

Španjolska je možda i predvodnica i glas koji se najviše čuje prije svega iz razloga što zadnjih godina ima velike unutarnje probleme s Katalonijom, pa ne želi da se slični problemi uopće i spominju u europskim krugovima.

Jedno je izvjesno eventualno zamrzavanje procesa proširenja na zemlje Zapadnog Balkana imalo bi izrazito negativne posljedice za stabilnost regije. Uzrokovalo bi jačanje nacionalistički pokreta i zaustavljanje eurointegracijskih procesa. Došlo bi do opcije lose-lose (u kojoj bi gubili i EU, i zemlje zapadnog Balkana) pri čemu bi regija ušla u trajniji negativan politički i gospodarski trend, a Europska Unija morala bi priznati da njezina ukupna politika na Balkanu nije uspjela.⁹⁶

⁹⁶ Nakić M., Europska Unija i Zapadni Balkan - Između želja i realnosti, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/123011> (16.08.2019.)

6. ZAKLJUČAK

Bolna iskustva s komunističkim režimom, i još gora sjećanja na ono što je slijedilo nakon njegova raspada još uvijek su najveća prepreka zemljama Zapadnog Balkana u rješavanju unutarnjih, ali i međusobnih problema koji ih usporavanju u njihovu puta ka integraciji u EU. Unija neće dopustiti da definiranje državnih granica postane njeno unutarnje pitanje, a iz mnogih negativnih razloga i činjenica koje su spomenute u radu možemo zaključiti da su države Zapadnog Balkana danas prije svega primjer nerazvijenih demokracija, podijeljenih društava, slabih gospodarstava, organiziranog kriminala i sl. Dakle, integracija ovih zemalja će se ipak odvijati u složenim političkim okolnostima. Čini se da su unutrašnji državni problemi još uvijek najveća prepreka zemljama u regiji na putu u EU.

Možemo reći da je već sada izvjesno da će Crna Gora i Srbija biti sljedeće punopravne članice Europske Unije. Nakon što je 2010. godine dobila status kandidatkinje, a 2012. godine započela svoje pristupne pregovore i do danas otvorila 32 od ukupno 35 pregovaračkih poglavlja, Crna Gora je u novoj Strategiji za zapadni Balkan sa Srbijom označena kao zemlja koja bi mogla integritati u Uniju do 2025. godine, iako se u istom dokumentu napominje da je to „iznimno ambiciozna” varijanta. Srbija je zahtjev za članstvo u EU predala još 2009. godine. U ožujku 2012. godine dobila je status kandidatkinje. Pristupni pregovori su započeli 2014. godine i danas se čini da je buduća integracija Srbije u EU najviše ovisi o dijalogu između Srbije i Kosova koji potpomaže EU, a koji bi trebao rezultirati pravno obvezujućim sveobuhvatnim sporazumom o normalizaciji odnosa. Slična priča vrijedi i za Kosovo, koji je potencijalna država kandidatkinja za pristupanje u EU. Kosovo je u lipnju 2013. godine otvorilo pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju, a on je stupio na snagu 2016. godine. Najveća problematika je još uvijek normalizacija odnosa sa Srbijom. Bosna i Hercegovina također ima status potencijalne države kandidatkinje. Svoj sporazum o stabilizaciji i pridruživanju potpisala je još 2008. godine, a zahtjev za članstvo u EU podnijela je u veljači 2016. godine. Ona je zbog nemogućnosti svog parlamenta da postigne dogovor o poslovniku kojim se uređuju sastanci s Europskim parlamentom prekršila svoj Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, i sa svim unutarnjim pitanjima koje ima danas je više nego ikad upitno vrijeme njene integracije u EU. Sjeverna Makedonija je još 2004. godine predala svoj zahtjev za članstvo u EU, a već sljedeće godine u prosincu (2005.) dobila je i status kandidatkinje.

Pristupni pregovori nisu mogli početi godinama, pa je Sjeverna Makedonija sve svoje probleme stavljala u sjenu rješavanja dugogodišnji sporova sa Grčkom. Zbog toga, danas drugi problemi isplivavaju na površinu. Još uvijek se strahuje da će incidenti međuetničkog karaktera i političke tenzije isplivati i prilikom Makedonskom ulaska u NATO, tako da ni u Sjevernoj Makedoniji mir još nije zagarantiran.

Albanija je svoj zahtjev za članstvo u Europsku Uniju podnijela u travnju 2009.godine, a u lipnju 2014. godine ona je dobila status kandidatkinje za članstvo u EU. Albanija danas ima najmanje unutarnji političkih nepetosti prije svega jer je etnički najhomogenija zemlja na Zapadnom Balkanu. Nju zato muče drugi unutarnji problemi kao što su organizirani kriminal, korupcija i dr. Reforma pravosuđa je prioritet.

Budućnost će nam pokazati koja će od država najprije i kada postati nova članica Europske Unije, ali je već sada jasno da prije 2025.godine to sigurno neće biti ni jedna zemlja Zapadnog Balkana.

Literatura

Knjige

1. Božinović D., *Uzajamna tranzicija NATO-EU jugoistok Europe*, Topical, Zagreb, 2010.
2. Budimir B., Međak V., *Vodič kroz pristupanje Srbije Evropskoj Uniji*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Beograd, 2017.
3. Cupek Hamill M., *Konferencija o miru u Jugoslaviji i raspad jugoslavenske federacije*, Leykam international d.o.o., Zagreb, 2008.
4. Đurović G., *Evropska Unija i Crna Gora: proces pristupanja*, EU Info centar, Podgorica, 2017.
5. Ješe Perković A., *Zapadni balkan na putu u EU- Zamke tranzicije, demokratizacije i europeizacije*, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Zagreb, 2018.
6. Kerim S., *Balkan, Europa i UN*, Prometej, Zagreb, 2007.
7. Kersan-Škabić I., *Ekonomija Europske Unije*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2015.
8. Međak V., *Srbija i EU: Zašto pregovaramo? Mreža evropskog pokreta u Srbiji*, Beograd, 2016.
9. Milardović A., *Europa 2020- Scenariji promišljanja budućnosti EU i jugoistočne Europe*, Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2003.
10. Milardović A., *Zapadni Balkan*, Politološko-dokumentacijski centar, Zagreb, 2000.
11. Starešina V., *EU u 100 koraka*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2013.

Članci u znanstvenim časopisima

12. Kurečić P., Crljenko B. (2016) *Republika Hrvatska: promjene geopolitičkog položaja u odnosu na „Zapadni Balkan“ od 1990-ih do ulaska u Europsku uniju*, Visoka poslovna škola Zagreb, str. 1-14.
13. Nakić M. (2013.) *Europska Unija i Zapadni Balkan- Između želja i realnosti*, Međunarodne studije, god.13, br.1, str. 33-44.
14. Škarica M. (2015.) *Javna uprava i politički sustav u Albaniji: upravne reforme u nestabilnom političkom okruženju*, HKJU – CCPA 15(1): str. 209-242.
15. Tomljanović M. (2018.) *Uključivanje zemalja zapadnog Balkana u Europsku Uniju- stanje i potencijalni ekonomski učinci*, Ekonomski fakultet, Sveučilište u Rijeci, str. 128-150.

Internet izvori

16. Balkan studies center, *Bosna i Hercegovina i Berlinski proces: Analiza stanja ključnih procesa u BiH pred londonsku konferenciju 2018*, dostupno na: https://bsc.ius.edu.ba/sites/default/files/bosna_i_hercegovina_i_berlinski_proces_web.pdf (pristupljeno: 14.08.2019)
17. Čolovic Lesoska A. i Trilling M., "Govorimo o IPA II", Vodič za organizacije građanskog društva, Centar za ekologiju i održivi razvoj-CEKOR, Subotica, 2013., dostupno na: <https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2013/09/toolkit-IPA-II-SR.pdf> (pristupljeno: 16.08.2019.)
17. Đukanović D., *SFR Jugoslavija i Evropska ekonomska zajednica: od uspješne suradnje i potencijalnog članstva do suspenzije svih sporazuma*, dostupno na: http://yuhistorija.com/serbian/medj_politika_txt00c1.html (pristupljeno: 11.09.2019.)
18. Europska Komisija, *Saopštenje komisije Evropskom parlamentu i vijeću*, dostupno na: http://www.ipr.gov.ba/upload/documents/dokumenti_podstranice/vijesti/misljenje_ek.pdf (pristupljeno: 6.8.2019.)
19. Europski pokret Hrvatska, *KRONOLOGIJA ODNOSA EU – RH*, dostupno na: <https://www.europe.hr/hrvatska-i-eu-2/kronologija-odnosa-eu-rh/> (pristupljeno: 12.09.2019)
20. Eurostat, *Western Balkan countries-EU - international trade in goods statistics*, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Western_Balkan_countries-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#Western_Balkan_countries_trade_with_the_EU_and_other_main_partners (pristupljeno: 13.09.2019)
21. Ec.europa.eu, *Pitanja i odgovori: Vjerodostojna perspektiva proširenja i pojačana suradnja EU-a sa zapadnim Balkanom*, dostupno na: https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-562_hr.htm (pristupljeno: 14.08.2019.)

22. Ec.europa.eu, *Strategija za zapadni Balkan: EU iznosi nove vodeće inicijative i daje potporu regiji usmjerenoj na reforme*, dostupno na: https://ec.europa.eu/croatia/news/eu_sets_out_new_flagship_initiatives_and_support_for_the_reform_driven_region_hr (pristupljeno: 14.08.2019.)
23. EUR- Lex, *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Sjevernom Makedonijom*, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=LEGISSUM:4314937> (pristupljeno: 06.08.2019.)
24. Glas Slavonije, *Jačanje pritiska na države koje još nisu priznale Kosovo*, dostupno na: <http://www.glasslavonije.hr/356445/2/Jacanje-pritiska-na-drzave-koje-jos-nisu-priznale-Kosovo> (pristupljeno: 12.09.2019.)
25. Hrvatska enciklopedija, dostupno na: www.enciklopedija.hr (pristupljeno 11.09.2019.)
26. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, dostupno na: <http://www.mvep.hr/> (pristupljeno: 04.08.2019.)
27. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, *Multilateralni odnosi, O Europskoj uniji - Proces stabilizacije i pridruživanja*, dostupno na: [http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staroji/vhj/europska-unija-\(eu\)/proces-stabilizacije-i-pridruzivanja/](http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi-staroji/vhj/europska-unija-(eu)/proces-stabilizacije-i-pridruzivanja/) (pristupljeno: 12.09.2019)
28. Ministarstvo za Evropsku Integraciju- Kosovo, *Profili donatora i UN implementirajućih agencija*, dostupno na: https://www.meiks.net/repository/docs/profili_donatora_i_un_implementirajucih_agencija_serbisht.pdf (pristupljeno: 12.09.2019).
29. Portal Coface.hr, *VJEROJATNO PRIDRUŽIVANJE ZAPADNOG BALKANA EUROPSKOJ UNIJI - ZBOG STRATEŠKOG ZNAČAJA REGIJE*, dostupno na: <http://www.coface.hr/Novosti-i-Publikacije/Publikacije/Vjerojatno-pridruzivanje-zapadnog-Balkana-Europskoj-Uniji-zbog-strateskog-znacaja-regije> (pristupljeno: 16.08.2019).

30. Portal Hrvatskonebo.org, *POZNANJ; Poljska kritizira EU zbog zanemarivanja zemalja jugoistoka Europe*, dostupno na: <https://hrvatskonebo.org/2019/07/06/poznanj-poljska-kritizira-eu-zbog-zanemarivanja-zemalja-jugoistoka-europe/> (pristupljeno: 14.08.2019.)
31. Portal Info-ks.net, *Strategija EU za Zapadni Balkan, Potpuna normalizacija odnosa Kosova i Srbije u 2019.; Crna Gora i Srbija članice 2025.*, dostupno na: <https://www.info-ks.net/vijesti/86049/potpuna-normalizacija-odnosa-kosova-i-srbije-u-2019-crna-gora-i-srbija-clanice-2025> (pristupljeno: 16.08.2019.)
32. Portal Kroativ.at, *Milanović, Pusić i Vrdoljak na konferenciji o zapadnom Balkanu u Beču*, dostupno na: <http://www.kroativ.at/hr/clanak/politika/milanovic-pusic-i-vrdoljak-na-konferenciji-o-zapadnom-balkanu-u-becu-542> (pristupljeno: 14.08.2019)
33. Portal Lider.media, *EK: Nova strategija proširenja za zemlje zapadnog Balkana; Plenković pozdravlja tu inicijativu*, dostupno na: <https://lider.media/aktualno/biznis-i-politika/hrvatska/ek-nova-strategija-prosirenja-za-zemlje-zapadnog-balkana-plenkovic-pozdravlja-tu-inicijativu/> (pristupljeno: 14.08.2019.)
34. Portal Narod.hr, *Berlinska konferencije o zapadnom Balkanu iznjedrila ambiciozan plan*, dostupno na: <https://narod.hr/eu/berlinska-konferencija-o-zapadnom-balkanu>, (pristupljeno: 14.08.2019.)
35. Portal Net.hr, *EUROPSKA UNIJA PORUČILA BALKANU: 'Čim vi provedete reforme, mi ćemo ispuniti naša obećanja'*, dostupno na: <https://net.hr/danas/svijet/europska-unija-porucila-balkanu-cim-vi-provedete-reforme-mi-emo-ispuniti-nasa-obecanja/> (pristupljeno: 14.08.2019.)
36. Portal Vijesti.hrt.hr, *Summit "Pariz-Balkan" - 150 mil. € za infrastrukturne projekte*, dostupno na: <https://vijesti.hrt.hr/341823/konferencija-sest-drzava-eu-a-i-sest-drzava-zapadnog-balkana> (pristupljeno: 14.08.2019.)

37. Vijeće Europske unije, *Izjava za medije nakon 3. sastanka Vijeća za stabilizaciju i pridruživanje Europske unije i Kosova*, 2018., dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2018/12/17/press-statement-following-the-3rd-meeting-of-the-stabilisation-and-association-council-between-the-european-union-and-kosovo-brussels-17-december-2018/> (pristupljeno: 06.08.2019.)

38. Vlada BiH, *Direkcija za europske integracije, Kronologija odnosa BiH i EU*, dostupno na: http://www.dei.gov.ba/dei/bih_eu/default.aspx?id=9808&langTag=hr-HR (pristupljeno: 12.09.2019.)

39. Zaklada slagalica, *Tehnička pomoć organizacijama civilnog društva, Prikupljanje sredstava i pristup fondovima EU-a*, dostupno na: <https://www.zakladaslagalica.hr/tasco/HTML/Prikupljanje%20sredstava%20i%20pristup%20fondovima%20EU/InstrumentpretpristupnepomoiIPA.html> (pristupljeno: 16.08.2019.)

Popis tablica i slika i grafikona

Popis tablica

Tablica 1. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Crnu Goru i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine	10
Tablica 2. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Srbiju i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine	12
Tablica 3. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Kosovo i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine	14
Tablica 4. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Bosnu i Hercegovinu i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine	16
Tablica 5. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Sjevernu Makedoniju i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine	18
Tablica 6. Najvažniji makroekonomski pokazatelji za Albaniju i vanjskotrgovinska razmjena u razdoblju od 2014. do 2018. godine	20
Tablica 7. Vrijednost uvoza i izvoza Europske Unije sa zemljama Zapadnog Balkana u razdoblju od 2009. do 2018. godini.....	48
Tablica 8. Udio uvoza i izvoza Europske Unije sa zemljama zapadnog Balkana u ukupnom uvozu i izvozu Europske Unije (izraženo u postotcima).....	49
Tablica 9. Priljevi izravnih inozemnih ulaganja iz EU u zemlje zapadnog Balkana od 2012. – 2017. godine (u milijunima EUR).	51
Tablica 10. Pomoć Europske zajednice SAP Regije od 1991.- 2000.	52
(u milijunima eura, tablica ne uključuje podatke za programe Phare i Obnova)	52
Tablica 11. Pregled trošenja IPA sredstava u periodu 2007-2012 (u milijunima eura)	54
Tablica 12. Planirana alokacija IPA II. sredstava 2014-2020 (u milijunima eura)	55

Popis grafikona

Grafikon 1. Izvoz, uvoz i vanjskotrgovinska bilanca EU-a sa zemljama zapadnog Balkana	50
---	----

Popis slika

Slika 1. Obaveze i tempo eurointegracija država Zapadnog Balkana prema procjenama Europske komisije	61
---	----

Sažetak

Osnovni cilj Europske Unije je promicati mir, stabilnost i gospodarski razvoj u državama zapadnog Balkana, a posljedično i integriranje ovih zemalja u EU.

Danas Crna Gora, Srbija, Sjeverna Makedonija i Albanija imaju status zemlje kandidata za ulazak u EU, a Bosna i Hercegovina i Kosovo status zemlje potencijalnog kandidata.

Najizgledniji ulazak u Europsku Uniju u bliskoj budućnosti imaju Srbija i Crna Gora koje su napravile već veliki iskorak na svom pristupnom putu, dok druge zemlje također teže bržoj integraciji. Među mnoštvom problema s kojima su suočene, prije svega lošim susjedskim odnosima, uzrok sporog integracijskog procesa leži i u tome što domaće političke elite teško pronalaze kompromis između onoga što Europska Unija zahtjeva od svake države kandidatkinje i onoga što očekuje domaća javnost.

Ipak, politika širenja EU-a nalazi se u osnovi nastanka i razvoja EU-a, pa u bliskoj budućnosti možemo vjerovati da će zemlje zapadnog Balkana vremenom integrirati u Europsku Uniju.

Ključne riječi: Zapadni Balkan, Europska Unija, integracija, reforme, stabilizacija i pridruživanje.

Summary

The main goal of the European Union is to promote peace, stability and economic development in the countries of Western Balkans , and consecutively, integration of the aforementioned countries into the EU. Today, Montenegro, Serbia, Northern Macedonia and Albania have the status for future membership of the EU while Bosnia and Herzegovina and Kosovo have the status of potential candidates. Serbia and Montenegro have already made a major leap forwards on their access path, have the best prospects for entering the EU in the near future, with the other countries also striving towards a faster integration. Amongst a myriad of problems they're facing, first and foremost being bad relations with neighbouring countries, the cause for a slow integration process lies also in the fact that domestic political elites find it hard to compromise between what the EU demands of each candidate country and what domestic public expects. However, the EU expansion policy is in the heart of its origin and development. Therefore, it is likely that the Western Balkans countries will eventually enter the EU in the near future.

Keywords: The Western Balkan, The European Union, integration, reforms, stabilization and association.

